

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2009 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jakub Hroch

Pěstounská péče jako součást transformace institucionální výchovy

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDY

2009 – 2012

DIPLOMA THESIS

Jakub Hroch

Foster care as a part of a transformation of institutional care

Praha 2012

The diploma work thesis supervisor:

JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne...7.3.2013.....

Jméno autoraJakub Hroch.....

Poděkování

Chci poděkovat touto cestou vedoucímu mé diplomové práce p. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi za odborné vedení a profesionální přístup. Dále chci poděkovat odborníci na rodinné právo, soudkyni Obvodního soudu pro Prahu 8, p. JUDr. Haně Nové, za nabídnutou možnost vzájemné spolupráce a současně, za podnětné připomínky i praktická doporučení při tvorbě mé diplomové práce. Velký dík patří bezesporu p. PaedDr. Jaroslavu Dvořákovi, řediteli Diagnostického ústavu pro mládež v Praze 2 a celému kolektivu zmíněného školského zařízení za pomoc a podporu při tvorbě této práce.

Anotace

Diplomová práce se věnuje problematice pěstounské péče jako součásti transformace institucionální výchovy.

Hlavním cílem práce je zdůraznit rizikovost svěření mladistvých delikventů do náhradní péče, konkrétně pěstounské.

Teoretická část práce je věnována legislativnímu zakotvení pěstounské péče spolu s problematikou a stručnou charakteristikou dětí umístovaných do pěstounské péče, zakončená informacemi o konceptu ohroženého dítěte. Dále teorie hovoří o institucionální výchově jako celku, rozebírá úlohu školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v rámci systému institucionální péče, a nabízí pohledy na transformaci institucionální výchovy očima státního aparátu a dílčí instituce.

Praktická část doplňuje teoretické poznatky reálnými příběhy delikventních mladistvých.

Závěr práce obsahuje celkové shrnutí spolu se subjektivním názorem na celou problematiku transformace institucionální výchovy očima odborného zaměstnance školského zařízení.

Klíčové pojmy

Diagnostický ústav pro mládež, institucionální výchova, ohrožené dítě, pěstounská péče, transformace institucionální výchovy, kazuistiky.

Annotation

Diploma thesis is interested in the foster care and its role in a proces of transformation of institutional care.

Main aim of this work is focused on accentuation of risk during custody of youngsters to the foster care.

The work is divided in two parts.

The theoretical part is interested to legislative changes according to foster care. There are information illustrated basic characteristic features of children who are placed into foster care. Then there are information about a proces of transformation institutional care as a whole as like as information about a role of diagnostic institutions for problematic youngsters. There are information of transformation institutional care from the point of view of a Czech ministry, which garanted the proces of transformation supplemented with a point of view to transformation from non-governmental organisation.

The practical part is contained of five case studies of youngsters which were placed in the foster care and thanks their family situation and behaviour they had to be placed in a diagnostic institution.

The end of this work contains a summary of all diploma thesis with the author´s idea of whole field of transformation institutional care.

Key words

Case studies, diagnostic institution for youngsters, endangered child, foster care, institutional education, transformation institutional education.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	11
I. PĚSTOUNSKÁ PÉČE	11
1.1 Legislativní rámec pěstounské péče	15
1.2 Pěstounská péče jako dílčí část náhradní rodinné péče	22
1.3 Děti umisťované do pěstounské péče	28
1.3.1 Ohrožené dítě	33
II. INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA	37
2.1 Diagnostické ústavy pro mládež jako součást institucionální péče v ČR	40
2.1.1 Aspekt pěstounské péče u klienta umístěného v diagnostickém ústavu pro mládež	44
2.1.2 Transformace institucionální výchovy z pohledu MŠMT ČR	47
2.1.3 Transformace institucionální výchovy z pohledu ASP ČR	51
2.2 Srovnání obou pohledů	53
PRAKTICKÁ ČÁST	54
Jonáš	55
Pavel	60
Michal	66
Martin	72
Matěj	78
SHRNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI	83
ZÁVĚR	88
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	91

ÚVOD

V dnešní uspěchané době, která klade velký důraz na společenský úspěch, sociální status¹, prestiž a kariéru je nutné vnímat i to, co je opomíjeno, totiž rozvoj a postavení člověka jako osobnosti. Stále častěji je možné sledovat nejrůznější reklamní kampaně apelující na fyzický vzhled, krásu a dokonalost. Proto, aby vše zmíněné ve výsledku budilo dojem dokonalého či alespoň optimálně fungujícího, je na místě všem těmto aspektům vymezit pevná pravidla, hranice a na nich trvat. Jedině pak lze touto cestou dojít ke zdárnému výsledku.

Život každého člověka je rozmanitý a skýtá mnoho příležitostí k vzájemnému setkávání, sdílení či porovnávání nejrůznějších situací, pocitů, činů. Každý z nás je jedinečný a svou povahou vytváří v současném světě konkrétní příběh, v němž sám hraje nejdůležitější úlohu. V každém z těchto příběhů existují momenty, které lze vnímat očima aktéra jako zásadní a rozhodující, zejména jedná-li se o konkrétní změnu v lidském životě. Z nejrůznějších literárních i filmových příběhů obecně vyplývá, že konec příběhu není do jisté míry předvídatelný. Člověk, který se do příběhu začte nebo jej sleduje na plátně, dokáže tak či onak konec příběhu předpokládat a je velmi rozrušený ve chvíli, kdy se finální situace obrátí a příběh dopadne jinak než divák (čtenář) předpokládal. Dalo by se tedy tvrdit, že lidský život je rozmanitý a barevný ve své pestrosti a nabízí každému člověku paletu příležitostí k růstu.

Každý z nás se rozvíjí v určitém prostředí, které ho ovlivňuje a spoluvytváří. Ono prostředí pracuje na základě jedinečných zákonitostí, pravidel a norem, bez nichž by nebylo možné, aby se věci, které se v nich odehrávají, děly autenticky.

Člověk ve svém životě prochází nejrůznějšími prostředími, která ho zpětně ovlivňují a nabízejí mu možnost k růstu a vlastní sebereflexi. Každé prostředí v člověku pak zanechává energetický otisk, jehož pravidla i zákonitosti člověk v budoucnu do určité míry integruje do svého života.

Téma této diplomové práce nese název „ *Pěstounská péče jako součást transformace institucionální výchovy*“.

¹ Sociální status (dle Kohoutka) – úroveň a význam pozice, postavení v dané společenské skupině, která je determinovaná např. genderem (muž/žena), rasou, náboženstvím, vlastním přičiněním (vzděláním), sociálním a kulturním kapitálem, materiálními možnostmi, administrativní askripcí.

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-status>

Snahou autora je rozpracovat tuto myšlenku ve vztahu k pěstounské péči a zdůraznit subjektivně vnímanou rizikovost svěřeni delikventního mladistvého do pěstounské péče. Autor vychází ze subjektivně nabytých profesních zkušeností prolínajících se s názory jednotlivých aktérů institucionální výchovy.

Výzkumným problémem autor stanovil, již zmíněnou, rizikovost svěřeni delikventního mladistvého do pěstounské péče.

Cílem práce je popsat současný stav institucionální výchovy s důrazem na pěstounskou péči v České republice, a to jak kvalitativně, tak i kvantitativně.

Hypotéza, kterou se autor zabývá, vychází z přesvědčení, že svěřením delikventního mladistvého do pěstounské péče může vzniknout širší pole pro vznik recidivního chování konkrétního mladistvého. Tato hypotéza byla stanovena na základě profesně nabytých zkušeností, což autor dokládá konkrétními kasuistikami.

Výzkumným nástrojem byla stanovena komparativní analýza. Volba tohoto nástroje vychází z velkého množství tiskových materiálů a stanovisek k otázce transformace institucionální výchovy. Komparativní analýza je realizovaná i v případě komparace kasuistik konkrétních mladistvých. Tento nástroj bude v případě potřeby doplněn strukturovaným rozhovorem k vlastnímu tématu. Výsledkem komparativní analýzy je vlastní syntéza obsahující autorovi postřehy, poznámky a stanoviska k celé problematice.

Zkoumaný vzorek osob obsahuje mladistvé chlapce, kterým byla uložena ústavní či ochranná výchova a současně pocházejí z pěstounských rodin. Dále vzorek obsahuje informace o mladistvých, získané z orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Veškerá data jsou vyhodnocována vzájemně komparativní analýzou.

V souladu se zákonem č.101/2000Sb. o ochraně osobních údajů byla veškerá data pozměněna z důvodu zachování anonymity aktérů procesu mladistvých, kterým byla soudně uložena ústavní nebo ochranná výchova.

Práce je rozdělena do dvou základních částí (teoretické a praktické), které se dále dělí.

Teoretická část obsahuje informace týkající se pěstounské péče jako celku. Autor se zabývá, mimo jiné, rolí pěstounské péče v současné legislativě. Uvádí informace popisující pěstounskou péči jako subkategorii náhradní rodinné péče, stejně tak jako

jsou v závěru této části sepsány informace o fenoménu ohrožených dětí a procesu jejich umístování do pěstounské péče.

V dalších podkapitolách se autor věnuje problematice institucionální výchovy a jejich zákonitostí. Aspekt pěstounské péče je vsazen do prostředí školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Autor pojednává o diagnostických ústavech pro mládež a jejich roli v institucionální péči v České republice. Dále zdůrazňuje aspekt pěstounské péče právě u klienta diagnostického ústavu pro mládež a zmiňuje subjektivní pohled na konkrétní věc.

V závěru této části postupně autor zmiňuje pohledy na transformaci institucionální výchovy v České Republice očima Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a očima Asociace speciálních pedagogů. Tyto dva pohledy doplňuje autor krátkým shrnutím.

Praktická část diplomové práce vychází z konkrétních kasuistik. Komparativní analýza je pak provedena u kasuistik klientů diagnostického ústavu pro mládež, pocházejících z pěstounské péče.

Závěr práce obsahuje shrnutí všech informací a poznatků, doplněný subjektivními postřehy, vnímanými ve dvou rovinách – lidské a profesní.

Vše pramení z faktu, že sociální práce, jako celek, skýtá široké pole cílových skupin, se kterými lze pracovat na základě odborných metod a postupů. Výsledky této činnosti nelze vnímat okamžitě, nýbrž je nutné si uvědomit, že budoucnost člověka lze ovlivnit skutky a činy vykonanými v aktuálním čase. Jedině přítomnost určuje, jak bude vypadat následující chvíle, hodina, den, týden, rok a v konečném důsledku celý lidský život.

Snahou tedy stále zůstává u člověka pracovat na vlastním rozvoji a sebepoznání proto, aby i přes možnou nepřízeň osudu dosáhl toho, co si předsevzal a o čem snil.

TEORETICKÁ ČÁST

I. PĚSTOUNSKÁ PÉČE

„ Dítě není žádná rukavice, která by se mohla přehazovat a vyměňovat, jak koho napadne.“

(neznámý odborník z oblasti pěstounské péče)²

„ Pěstounství je jako péče o dítě nemocné sestry. Té ho taky vrátíte.“³

Každodenní koloběh situací, jimiž člověk prochází, vyžaduje své zákonitosti a pravidla. Proto, aby se v těchto situacích mohl lépe orientovat, tak je nutné mít jasno v tom, co jej samotného utváří a jakou má v životě úlohu, tedy co je člověk ve své podstatě.

Současné společenské vědy nabízejí hned několik možností jak člověka definovat.

Emerich⁴ mluví o člověku jako „ *o bytosti tážající se po své vlastní podstatě. O bytosti, která se může a musí ptát*“ (Emerich, 1996)

Murphy⁵ ve své publikaci popisuje širší pojem, a to pojem *lidstvo*, o němž tvrdí, že „*je již předem zformováno, má určité trvalé a neovlivnitelné vlastnosti a jakousi vlastní vnitřní celistvost a předurčenost.*“ (Murphy, 1998)

Na základě těchto dvou tvrzení lze vyvodit, že člověk, proto, aby se rozvíjel ve všech svých rovinách, je nucen klást otázky jak sám sobě, tak i okolí, ve kterém se pohybuje. Současně však ve chvíli svého narození získává soubor informací, řečí dnešních biologů DNA informací, která předurčuje jeho povahové, charakterové, ale i fyziologické a další psychologické rysy.

Ve vztahu k problematice náhradní rodinné výchovy, konkrétně pěstounské péče, je velmi důležité upozornit právě na Emerichovo pojetí člověka, právě proto, že člověk si v každé životní situaci více či méně klade otázky po vlastní existenci, vlastní roli na

² Matějček a kol.: Osvojení a pěstounská péče, Portál, Praha, 2002, str. 12

³ OnaDnes: Časopis o ženách, jaké opravdu jsou, 11. 2. 2013, č. 6, str. 16

⁴ Emerich C.: Co je člověk?, Praha, Zvon, 1996, str. 9

⁵ Murphy Robert F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie, Praha, Slon, 1998, str. 23

tomto Světě. Emerich zde vede úvahu zaměřenou po otázce *sebeuskutečnění člověka*⁶. Toto sebeuskutečnění je autorem nahlíženo z hlediska autonomního, kdy je třeba si uvědomit určitou ztracenost člověka ve vztahu k okolnímu světu. Pravdou a jedinou jistotou, která člověku zůstává po celý život, je vědomí vlastního sebeurčení prostřednictvím zkušenosti být „*odkázán sám na sebe*“.⁷

Právě ve vztahu k situaci dítěte – mladého člověka, který je jedním z hlavních účastníků procesu o svěřeni do péstounské péče lze říci, že výše zmíněné Emerichovo autonomní pojetí, je pro člověka velmi důležité. Také díky tomu dochází k většímu posílení subjektivního pocitu „*odkázání sama na sebe*“, totiž vědomí vlastního „*Já*“⁸, které autor dále rozpracovává v konkrétních myšlenkách.

Pro úplnost je zde uveden i autorův postoj: „*Já – to jsem já. Je to bod, v němž je pro mne otevřen jasný prostor: mé vědomí, v němž stojím sám sobě ve světle, mé poznání, v němž to druhé, svět, vstupuje do světla mého vědomí a v tomto světle se stává mým světem. Je to zároveň bod, v němž je mi otevřen volný prostor, v němž disponuji sám sebou, kde se musím rozhodovat a mám se rozvíjet, v němž jsem nezastupitelně a nevyhnutelně – odevzdán sám sobě. Mé Já – je pro mě nutně středem mého světa, odkud vidím a chápu všechno ostatní, odkud se všeho zmocňuji jednáním a všechno utvářím; vše ostatní je vztaženo k tomuto středu.*“ (Emerich, 1996, str. 72)

Ve vztahu k problematice dětské psychiky a jejímu úskalí lze subjektivně předpokládat, že se zdá, výše uvedené, být více než důležité. Zmíněný *prostor* lze chápat jako konkrétní teritorium, kde jsou jasně definována interní pravidla a zákonitosti. Jsou zde také definována (dítětem samotným) jeho omezení, strachy, obavy. Konkrétní definice jednotlivých fenoménů jsou pak předmětem všudypřítomného vnitřního dialogu individuálního člověka. Během samotného procesu realizace vnitřního dialogu každý člověk objevuje mnoho dílčích částí, ze kterých je tvořena jeho osobnost. To vše je realizováno z větší části v interním (vnitřním) prostoru lidské bytosti, uvnitř prostoru, ve kterém dochází k propojování rozvíjející se lidské psychiky spolu se zákonitostmi a obtížemi současného světa. Informace nabyté z tohoto procesu často člověku odčerpávají velké množství životní energie a síly, která by byla

⁶ Emerich C.: Co je člověk?, Praha, Zvon, 1996, str. 71

⁷ tamtéž

⁸ Emerich C.: Co je člověk?, Praha, Zvon, 1996, str. 71 - 77

jinak věnována práci na rozvoji osobnosti ve všech složkách prostřednictvím vhodných nástrojů a metod.

V souvislosti s podporou harmonického vývoje lidské bytosti je neustále kladen důraz na převzetí odpovědnosti za každodenní realitu. Jak již bylo uvedeno, mnohdy však nelze, díky nadměrnému emočnímu zatížení, plynoucímu z konkrétní lidské zkušenosti, docílit u člověka k autonomnímu převzetí odpovědnosti za aktuální realitu jeho života. Člověk může subjektivně nabýt dojem, že jeho aktuální situace se jeví momentálně jako bezvýchodná, tudíž ztrácí postupně motivaci a proaktivitu vůči situaci jako celku. K opětovnému nalezení vnitřní motivace lze do jisté míry aplikovat nejrůznější terapeutické postupy a metody.

Onen *prostor*, (jeho vymezení, atributy i charakter) je nevyhnutelně nutno uvést v souvislosti s nápravou nejrůznějších lidských omezení, nejčastěji v rovině psychiky. Práce, zaměřená na pomoc člověku v jeho aktuální situaci, bude pak smysluplnou ve chvíli nastolení vzájemné spolupráce mezi člověkem v krizi a doprovázejícím. V opačném případě člověk zůstává v prostoru tzv. *nebytí*, v prostoru kde se sám v sobě ztrácí a automaticky se „*táže po své vlastní podstatě*.“⁹ (Emerich, 1996)

Výše zmíněné Murphyho tvrzení o pojmu *lidstvo*¹⁰ že: „...*má určité trvalé a neovlivnitelné vlastnosti a jakousi vlastní vnitřní celistvost a předurčenost*.“ (Murphy, 1998), je důležité z hlediska další struktury práce.

Subjektivně lze tedy uvést, že jedinec se chová, jedná a vystupuje vždy v určité míře vztahovosti a kontaktu s rodinným systémem, ze kterého vyšel. Předchozí model žité každodenní reality, vnímaný očima mladého člověka, se do určité míry promítá v jeho budoucím vlastním životě a to ve všech jeho rovinách (profesní, osobní, sociální, etické apod.)

Jelikož tato práce nemá za cíl zabývat se majoritně psychologickým vývojem a prací s mladistvými po stránce psychické, a současně nenabízet obširnou paletu informací o možných způsobech reparace znevýhodnění v oblastech reakcí a přístupu k řešení životních obtíží a problémů, pouze krátce tedy, odkazují na publikaci prof. Franze Rupperta¹¹, *Symbióza a autonomie*¹², kde autor na základě vlastní dlouholeté

⁹Emerich C.: Co je člověk?, Praha, Zvon, 1996, str. 9

¹⁰Murphy Robert F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie, Praha, Slon, 1998, str. 23

¹¹ <http://www.franz-ruppert.de/>

¹² <http://obchod.portal.cz/produkt/symbioza-a-autonomie/>

praktické zkušenosti představuje „ vlastní koncept práce s člověkem v oblasti emoční inteligence (práce s emočně vypjatými situacemi – traumaty)¹³.

Subjektivně lze tvrdit, že zmíněný koncept by v případě aplikace mohl být platným v otázkách dílčích kroků péče o člověka jako celku, protože má své odborně garantované a hmatatelné výsledky.

Vzato do důsledků v situaci mladého člověka, který se po dovršení dospělosti zpětně dozvídá, že krátce po porodu byl od své biologické rodiny odloučen, mnohdy vyvstane situace, kdy se právě on začíná zajímat a pít po svých kořenech. To vše je nutné realizovat vždy v konkrétním časovém, prostorovém, sociálním, ale také legislativním rámci.

Právě poslední zmiňovaný legislativní rámec bude blíže rozpracován v následující kapitole.

¹³ <http://obchod.portal.cz/produkt/trauma-a-rodinne-konstelace/>

1.1 Legislativní rámec pěstounské péče

Legislativní rámec pěstounské péče tvoří v České republice český právní řád a jeho zákonitost. Na základě jeho dikce je třeba k celé problematice přistupovat.

Český právní řád, reprezentovaný Ústavou České republiky, zaručuje občanům tohoto státu, že jim budou zajištěna veškerá práva, která souvisejí se zákonitostmi lidských společností. Ve vztahu k pěstounské péči Ústava ČR nehovoří adresně, nýbrž obecně uvádí informace závazné pro každého občana, žijícího na území České republiky.

Pro účel této práce je třeba zdůraznit, že z hlediska rodinné problematiky a s ní související pěstounské péče se každý člověk zavazuje k dodržování lidské důstojnosti, tak jak je o ní pojednáno v konkrétní části¹⁴ Ústavy ČR. Zde lze najít tato slova:

- „1) Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*
- (2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.*
- (3) Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“*

Součástí Ústavy ČR je také *Listina základních práv a svobod*¹⁵ (ústavní zákon č.2/1993Sb. ve znění ústavního zákona č.162/1998Sb.), která svým obsahem jde více k jádru problematiky. Článek 32 Listiny základních práv a svobod k otázce rodinné péče a problematiky uvádí toto:

- „(1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.*
- (2) Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky.*
- (3) Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.*
- (4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.*

¹⁴Článek 10 Listiny základních práv a svobod, <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

¹⁵ <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

(5) *Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.*

(6) *Podrobnosti stanoví zákon.*“

Právě bod (6) Článku 32 Listiny základních práv a svobod rozumí konkrétním zákonem zákon č.94/1963Sb. o Rodině a také již zmíněný zákon o sociálně-právní ochraně dítěte, tedy zákon č.359/1999Sb.

Zákon o rodině¹⁶ hovoří v § 32 odstavci (2) o tom, že dítě má mít své rodiče jako vzor, řečí zákona: „(2) *Rodiče mají být osobním životem a příkladem svým dětem.*“¹⁷

Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte¹⁸ hovoří k otázce pěstounské péče a vztahů mezi manžely-rodiči dítěte v mnoha paragrafech. Konkrétně pro účely této kapitoly je nutno poukázat alespoň na některé z nich.

Hlava IV s názvem Zprostředkování osvojení a pěstounské péče (§20 - §27) obsahuje zákonitosti a pravidla nutná ke stanovení rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče či osvojení a to i v rámci evropského právního prostoru (*prostor vymezený legislativními dokumenty, které byly ratifikovány konkrétními evropskými státy, pozn. autora*) §44 - §47 dále upravuje podmínky pěstounské péče a role pěstouna při výchově a zákonném zastupování svěřeného dítěte.

Dále je zde věnován prostor otázce výše odměny pěstouna a podmínek, za kterých může být tato odměna státem udělována. Nakonec je nutné zmínit §35 odst. g) – i) uvedeného zákona, který se vyjadřuje k otázce osvojení v konceptu sociálně-právní ochrany dítěte ve vztahu k cizině. Je zde uvedeno, že ve chvíli jedná-li se o osvojení či pěstounskou péči v cizině, tak úřad sociálně-právní ochrany dítěte mimo jiné zjišťuje tamní sociální a rodinné poměry, zabezpečuje úkoly vyplývající ze zprostředkování osvojení či pěstounské péče v mezinárodním kontextu, stejně tak jako dává souhlas k osvojení dítěte do ciziny.

V současné době došlo k novelizaci Zákona o sociálně-právní ochraně dítěte. Jeho aktuální znění je uvedeno zákonem č.401/2012 Sb., kterým se mění zákon č.359/1999Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Zmíněný zákon vešel v platnost 1. 1. 2013. Jeho základním a

¹⁶ Zákon č.94/1963Sb. O rodině, <http://zakony.kurzy.cz/94-1963-zakon-o-rodine/>

¹⁷ tamtéž §32 odst. (2)

¹⁸ Zákon č. 359/1999Sb. O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů <http://zakony-online.cz/?s149&q149=all>

dlouhodobým cílem by mělo být, dle slov Ministerstva práce a sociálních věcí, zajištění profesionalizace pěstounské péče jako celku v České republice.

Nově je v tomto dokumentu zahrnuta i oblast pěstounské péče, práv a povinností spojených se svěřením dítěte do pěstounské péče, jeho výchovy a zabezpečení harmonického vztahu pěstouna a dítěte, které je mu svěřeno. (§ 24 - § 27a).

Samostatným zdrojem, který otázku náhradní rodinné péče také podrobněji rozpracovává, je Občanský zákoník,¹⁹ v platném znění. Současné vydání tohoto závazného dokumentu hovoří o pěstounské péči hned na několika místech.

Celou problematikou se zabývá Hlava III. § 794 - § 975, kde jsou zmíněny konkrétní informace, pravidla a zákonitosti.

V rámci porovnání tohoto zákona s jeho předchozím zněním, platným do současnosti²⁰, existuje seznam takřka třiceti doplnění či změn. Pro účely této práce je třeba upozornit na oblast rodinné problematiky.

Konkrétně lze mluvit o problémech sociálně-patologických (šikana), které dítě je schopno pod vlivem svého úsudku aplikovat dokonce na svých biologických rodičích.

V těchto situacích zákon pamatuje na ochranu rodiče před agresivním chováním svého potomka. Dává tím zákonnému zástupci prostor pro vytvoření podmínek a opatření směřujících k omezení negativního chování konkrétního pubescenta či adolescenta. Autor změny, poslanec Parlamentu České Republiky v rozhovoru pro server idnes.cz uvedl: „*Paragraf deklaruje jediné, že rodiče mají právo vychovávat svoje dítě a mají právo použít při tom přiměřená výchovná opatření.*“²¹

Z uvedeného vyplývá, že neustále je v popředí zájmu veškeré konání spojené s blahem dítěte, což v komplexním pojetí rodinné problematiky bývá hlavním cílem např. propopulační politiky většiny vyspělých států světa.

Ve vazbě na Zákon o rodině je nutné zdůraznit, že řečí Občanského zákoníku je vhodné zachovat přirozenou vazbu mezi dítětem a jeho biologickým rodičem, tudíž rodičům zůstávají příznána jejich práva a povinnosti. Pěstounská péče nemá tedy za cíl vytvořit vztah, vycházející z § 794 zákona č. 89/2012Sb. (*Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní – pozn. autora*).

¹⁹ Občanský zákoník I.: zákon č. 89/2012Sb. s komentářem, České Budějovice, 2012, str. 162 - 183

²⁰ tamtéž - <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

²¹ http://zpravy.idnes.cz/novy-obcansky-zakonik-prikaze-detem-poslouchat-sve-rodice-paa-domaci.aspx?c=A111014_191008_domaci_abr

Z prognostického hlediska vývoje psychické stránky dítěte v pěstounské péči lze tedy na základě dikce výše uvedeného předpisu předpokládat, že by mohlo docházet ke snadnějšímu vývoji celkové osobnosti dítěte právě vzhledem k zachované možnosti kontaktu s biologickou rodinou.

Celosvětově je problematika rodiny palčivým problémem, o kterém se vedou diskuse směřované ke zlepšení efektivity fungování, podpory funkcí rodiny a zajištění tak kvalitní budoucnosti narozených dětí. Proto také existuje velká část materiálů zabývajících se otázkou rodinné péče a práv dítěte nejen na evropské, ale také na světové úrovni.

V Evropě lze čerpat mimo jiné z právního dokumentu, který se vyjadřuje v obecné rovině k právům dítěte, s názvem *Listina základních práv Evropské Unie*²². Tento dokument je validní pro všechny státy a občany Evropské Unie.

O právech dítěte tato listina hovoří konkrétně v Článku 24 a to:

- „1. Děti mají právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Mohou svobodně vyjadřovat své názory. V záležitostech, které se jich dotýkají, se k těmto názorům musí přihlížet s ohledem na jejich věk a vyspělost.
2. Při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.
3. Každé dítě má právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy.“

Z hlediska výkonu práv dítěte je závazným dokumentem *Evropská úmluva o výkonu práv dětí*²³, uzavřená ve Štrasburku, 25. ledna 1996 a volně navazující na Článek 4 Úmluvy OSN o právech dítěte. Evropská úmluva tedy zabezpečuje procesní práva dítěte v otázkách jednání před soudy, v jednotlivých případech řešení rodinných otázek. Svou povahou a obsahem je určena pro děti, které nedosáhly dospělosti, tudíž je nutné zabezpečovat jim pomoc a podporu.

Výkon práv dítěte je také zmíněn v *Evropské úmluvě o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí*²⁴, která byla uzavřena všemi členskými státy Rady Evropy v roce 1980 v Lucemburku.

²² <http://eur-ex.europa.eu/cs/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303CS.01000101.htm>

²³ <http://www.sos-vesnický.cz/res/data/032/003699.pdf>

²⁴ <http://www.sos-vesnický.cz/res/data/032/003705.pdf>

Prvořadým účelem této úmluvy je snaha o zajištění blaha pro dítě v konkrétní situaci. Dále vznikla mimo jiné proto, aby bylo zabráněno neoprávněným (nelegálním) přesunům dětí přes hranice států a aby bylo zajištěno opětovné zavedení opatření, zabezpečujících řádnou výchovu dětí.

Jelikož jsou již zmíněné blaho a práva dětí často medializovanými tématy, tak nelze opomíjet i děti narozené mimo manželství.

Podle informací Českého statistického úřadu (ČSÚ) a jeho průzkumů bylo zjištěno, že v rámci evropských zemí byl podíl živě narozených dětí mimo manželství stanoven ve značném rozpětí (6,6% - Irsko, 64,4% - Island)²⁵. Česká republika se spolu s dalšími evropskými zeměmi drží v rozmezí 30% - 40%²⁶. Tento poznatek ukazuje na fakt, že trendem současnosti je čím dál více neuzavřených manželství. Mladí lidé častěji volí variantu právě legislativně volného svazku na místo regulérně uzavřeného civilního či církevního sňatku.

Nedílnou součástí mezinárodních dokumentů upravujících postavení dětí je dozajista také *Evropská úmluva o osvojení dětí*²⁷, uzavřená v roce 1967 ve Štrasburku. Tato úmluva se vyjadřuje ke stanovení jednotných směrnic (zásad) pro osvojení dítěte obecně. Pro Českou republiku vešla tato Úmluva v platnost 9. prosince 2000.

Nejdůležitější dokument pro oblast pěstounské péče v celosvětovém měřítku jsou bezesporu *Směrnice o náhradní péči o děti*²⁸. Tato směrnice vznikla u příležitosti 20. výročí přijetí Úmluvy OSN o právech dítěte a byla schválena Valným shromážděním OSN. Směrnice vznikla na základě odůvodněného zjištění, že je nutné sjednotit implementaci Úmluvy OSN o právech dítěte jednotlivými státy. Základními zásadami pro její dodržování byly stanoveny nezbytnost a vhodnost.

Nezbytnost podpory udržení vzájemného kontaktu dítěte s jeho rodiči je z hlediska vývoje lidského jedince neoddiskutovatelným faktem. Situace odebrání dítěte z rodiny je v rámci této zásady chápána jako krajní, extrémní řešení a je třeba nastolit taková opatření, aby k situaci nemuselo dojít. Proto je primárním cílem udržení vzájemného soužití dítěte s jeho rodiči.

²⁵ <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4008-11>

²⁶ tamtéž

²⁷ <http://www.sos-vesnický.cz/res/data/032/003703.pdf>

²⁸ <http://www.sos-vesnický.cz/res/data/038/004329.pdf>

Vhodnost je v rámci této Úmluvy chápána hlediskem široké nabídky vhodné formy náhradní péče. Aspekt individuality lidského jedince je zde primárním cílem. V tomto ohledu je třeba vhodně přistupovat k stanovení doby, po kterou je péče zajišťována.

Dalším aspektem úspěšnosti poskytované péče je do určité míry také nerozdělování sourozenců. Dá se předpokládat, že bude-li mít dítě možnost trávit období náhradní rodinné péče v bezprostředním kontaktu s vlastním sourozencem, tak dokáže vše nabízené lépe vstřebávat a integrovat do svého života. Poskytovaná péče by měla být také každoročně prověřována nejen pro její efektivitu, ale také z hlediska možného návratu dítěte popř. dětí do původní rodiny. Veškeré informace, zanesené v této Úmluvě, jsou pouze doporučené, nikoliv právně závazné.

Dokument, který upravuje otázku kvality poskytování náhradní péče, je bezesporu soubor *Standardů kvality pro péči o děti a mladé lidi mimo domov v Evropě*²⁹.

Tento dokument je závazným a průvodním materiálem pro stanovení kvality poskytované náhradní péče dětem. Zdrojovým materiálem byly příběhy více než pěti set lidí, různých věkových kategorií, kteří měli zkušenost s náhradní péčí. Z jejich připomínek, názorů a komentářů byla vytvořena finální verze tohoto materiálu. Následně byl tento produkt ratifikován více než třiceti evropskými zeměmi spolu s některými zeměmi bývalého Sovětského svazu, kde je úspěšně realizován. 18 uvedených standardů pokrývá celý proces náhradní péče, tzn. od základního rozhodování přes samotný proces až ke konečnému opuštění či zanechání péče jako takové.

Výše popsané dokumenty jsou pouze informativně seřazeny, nicméně spolu s dalšími zákony, vyhláškami a směrnicemi tvoří páteř legislativního zakotvení pěstounské péče.

Pravdou zůstává, že uvedené materiály jsou důležité pro svůj obsah, zejména z důvodu lepšího a profesionálně efektivnějšího výkonu všech aktérů v procesu náhradní péče o děti a mládež.

Z hlediska lidsko-právního je nutné podotknout, že veškeré dokumenty upravující postavení dětí a mladistvých v rámci většinové společnosti mají za cíl zachování všech práv a současně povinností, která by měla být za každých okolností, ve vztahu k lidské bytosti, dodržována.

²⁹ <http://www.sos-vesnický.cz/res/data/032/003736.pdf>

Z uvedených informací lze také vyvodit závěr, že konkrétně pěstounská péče není uzavřeným tématem, které by se nevyvíjelo, právě naopak v souvislosti s rozvojem lidské společnosti jako celku je patrné, že se i legislativní proces schvalování právních aktů a validace směrnic pro náhradní péči snaží reflektovat aktuální situaci ve většinové populaci. Tudíž lze tvrdit, právě na základě výše uvedených dokumentů, že pěstounská péče je pouze dílčí částí celého komplexu náhradní rodinné péče a je jednou z alternativ zajištění vhodného procesu výchovy dětí a mládeže.

Pěstounské péči, která je dílčí částí náhradní rodinné péče, je věnována také následující kapitola. Ta se blíže zabývá vzájemnými vztahy a vazbami pěstounské péče, která je podoblastí většího celku, a totiž náhradní rodinné péče.

1.2 Pěstounská péče jako dílčí část náhradní rodinné péče

Programem náhradní rodinné péče se v České republice zabývá Ministerstvo práce a sociálních věcí, které za účelem zajištění lepší informovanosti a podpory rodinné politiky, vydalo materiál, který má být „*průvodcem náhradní rodinné péče*“³⁰ pro běžného občana.

Tento materiál hovoří o náhradní rodinné péči komplexně a popisuje celý systém náhradní rodinné péče, včetně jejích dílčích částí, v základních a nejdůležitějších faktech.

Základní dělení tvoří dva instituty, a to:

- ústavní výchova, která je u dětí a mladistvých realizována s cílem zamezit či zmírnit působení nevhodných rodinných podmínek, stejně tak jako omezit existenci patologických forem chování či recidivy trestné činnosti.

- náhradní rodinná výchova, která má za cíl svým obsahem efektivně reflektovat a řešit problémové situace spojené s výchovou dětí a mládeže.

Náhradní rodinná péče tedy obsahuje tyto části:

- a) osvojení
- b) pěstounskou péči
- c) pěstounskou péči na přechodnou dobu
- d) poručenství
- e) svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Nejdůležitějším faktem je rozhodující pravomoc soudu při stanovování jednotlivých typů náhradní rodinné péče.

Jak již bylo napsáno výše, vždy je snahou řešit vzniklou nepříznivou situaci tak, aby bylo zajištěno blaho dítěte. Bohužel je nutné též uvést, že blaho dítěte vnímané soudním judikátem nemusí být často očima dítěte pozitivně přijímané. Jinými slovy dítě čas od času protestuje proti rozhodnutí soudu z toho důvodu, že vyřešením složité rodinné situace v sobě nese pro dítě či mladistvého nepříznivé momenty nových setkání, spojených s výzvami a pochybnostmi o důvěře v sebe samého. Dítě neustále analyzuje

³⁰ Průvodce pro náhradní rodinnou péči
http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_.pdf

vše zažívané a z vytvořených závěrů následně vytváří koncepce řešení svých budoucích situací.

Na základě rozhodnutí soudu může být pak dítěti uložena náhradní rodinná péče, přesněji některá z výše uvedených možností.

ad a) Osvojení (adopce) - je formou náhradní rodinné péče o děti, které jsou tzv. právně volné. Jejich rodiče tedy dali souhlas s osvojením, bez toho aniž by měli ponětí, kdo budou osvojitelé jejich dítěte. Toto svolení k osvojení bylo realizováno písemnou formou rodiči, tváří v tvář příslušnému soudu a za přítomnosti orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Souhlas s osvojením nabude právní moci také ve chvíli, kdy je prokázán absolutní nezájem biologických rodičů o dítě i ve chvíli, kdy osvojení nebránila žádná překážka, a to po dobu nejméně dvou měsíců po narození.

Stejně tak je souhlas pravomocný ve chvíli, kdy rodiče neprojevili opravdový zájem o dítě a to po dobu nejméně šesti měsíců. Zvláštními případy jsou situace, kdy soud zbaví rodiče rodičovské odpovědnosti nebo dojde-li k úmrtí rodičů vlivem neočekávané životní tragické situace. I v těchto chvílích soudní rozhodnutí nabývá platnosti a dítě se stává právně volné.

ad b) Pěstounská péče je svou povahou náhradní péčí pro děti a mládež, u kterých nemůže být zajištěna podmínka vhodné výchovy u biologických rodičů.

Pěstoun o dítě osobně pečuje a snaží se plnit všechna práva vyplývající z rodičovské povinnosti. V tomto případě existuje rozdíl mezi osvojením v tom, že není nutný souhlas rodičů s umístěním do pěstounské rodiny. Důležitým a směrodatným rozhodnutím je soudně stanovená ústavní výchova. Rodiče dítěte jsou dále jeho zákonnými zástupci, naproti tomu pěstoun může dítě zastupovat v běžných věcech.

Při závažných rozhodnutích je nutné žádat souhlas zákonných zástupců, kterými jsou v tomto případě biologičtí rodiče konkrétního dítěte. Pokud pěstouni však dospějí k přesvědčení, že rozhodnutí zákonných zástupců dítěte není vyhovující, tak se mohou v tomto případě obrátit na příslušný soud, který v dané věci opět vydá dílčí rozhodnutí, závazné pro obě strany. Jsou-li biologičtí rodiče soudem zbaveni rodičovské odpovědnosti, tak probíhá celá pěstounská péče bez jejich účasti a dítě samotné není se svými biologickými rodiči v kontaktu.

Pěstounská péče jako taková je dotovaná státem, prostřednictvím dávek pěstounské péče. Jejich výše je konkrétně stanovena v zákoně č. 117/1995Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů³¹. Může být samozřejmě zrušena, bohužel však pouze soudní cestou, a to na základě rozhodnutí pěstouna.

Matějček³² k tomuto dodává informaci o ponechání si tzv. „*vnějších znaků identity (křestního jména, příjmení, jména rodičů a ostatní údaje z identifikačních dokladů)*“³³. Na základě autorova postoje lze tedy tvrdit, že zachování si vnějších znaků identity je z hlediska sebeurčení dítěte v pěstounské péči pozitivním faktorem, který podporuje subjektivní pocit autonomie a svobody.

K otázce udržování kontaktu dítěte se svou biologickou rodinou Matějček také uvádí, že jelikož vytvořený „*pěstounský svazek není definitivní, uvolňuje pěstouny i k tomu, aby přijímali děti s postižením nebo s problematickou prognózou.*“ (Matějček, 1999). Toto tvrzení bude podrobněji analyzováno v následující kapitole.

ad c) Pěstounská péče na přechodnou dobu – jedná se o relativně nový prvek náhradní rodinné péče, který vešel v České republice v platnost 1. 6. 2006. Jedná se o individuální formu náhradní péče, která je státem dotována a poskytována dětem po nezbytně nutnou dobu.

V této formě náhradní rodinné péče má soud za povinnost každé 3 měsíce přezkoumat podmínky, díky jejichž existenci daný institut bude prodloužen nebo naopak zrušen. V prvotním návrhu příslušného ministerstva³⁴ bylo uvedeno, že maximální doba pobytu dítěte v pěstounské péči na přechodnou dobu se stanovuje na dobu tří let. Ke zkrácení této zákonné lhůty došlo prostřednictvím komplexního pozměňovacího návrhu poslanců odboru pro sociální politiku. Současně bylo nově stanoveno, že maximální doba pobytu dítěte v rodině pěstouna může být pouze jeden rok. Důvodem volby tohoto časového období je fakt, že pěstounská péče na přechodnou dobu má charakter dočasného řešení neutěšené rodinné situace a má tak zajistit péči o dítě v onom přechodném období, kdy není možné, aby dítě pobývalo se svými biologickými rodiči.

³¹ <http://www.zakonycr.cz/seznamy/117-1995-sb-zakon-o-statni-socialni-podpore.html>

³² Matějček Z., Náhradní rodinná péče, Portál, Praha, 1999, str. 47

³³ tamtéž

³⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

Specifická situace, která stanovené období jednoho roku pobytu dítěte v rodině pěstouna může do jisté míry prodloužit, nastává ve chvíli, kdy dojde ke svěřeni sourozence již umístěného dítěte, do pěstounské péče stejných pěstounů. Pak tato zákonná lhůta vyprší až s dobou, kdy byl umístěn do rodiny poslední sourozenec.

O svěřeni dítěte opět rozhoduje výhradně soud nicméně na výslovný návrh orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, který tento návrh realizoval na základě vlastního šetření v konkrétní rodině.

Nutno uvést, že procesu svěřeni dítěte do pěstounské péče ještě předchází rozsáhlá analýza komplexních podmínek a vztahů v rodině budoucího pěstouna. Na začátku všeho je třeba podat žádost o zprostředkování pěstounské péče nebo osvojení. Tuto žádost může podat občan České Republiky, který má na území České Republiky hlášený trvalý pobyt a to nejméně po dobu 1 kalendářního roku. Žádost je podávána jmenovitě fyzickou osobou, která tento dokument dodá na příslušný městský nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností a ten ji, po důkladné analýze, postoupí příslušnému krajskému úřadu.

Finální rozhodnutí o svěřeni/nesvěřeni dítěte do pěstounské péče stanovuje ministerstvo práce a sociálních věcí České Republiky. Samozřejmostí je fakt konkrétního odborného posouzení zdravotní i psychické stránky žadatelů o osvojení. Nejen že jsou tito lidé podrobni rozsáhlému zkoumání současné vztahové situace, sociálních a majetkových poměrů, ale také je provedena anamnéza rodinné situace odborným profesionálem. Tím je pracovník příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, který, zjednodušeně řečeno, vykoná sociální šetření přímo v domácnosti či bytě rodiny žadatele. Zdravotní posouzení je v kompetenci pověřeného lékaře, jehož vyjádření je ke všem potřebným dokumentům také přiloženo.

V neposlední řadě je součástí celé analýzy také prověření bezúhonnosti žadatelů o pěstounskou péči. Bezúhonnost je dokladována výpisem z rejstříku trestů, který si vyžádá příslušný krajský úřad. Po splnění všech zákonem stanovených podmínek a doložením potřebných dokumentů, může krajský úřad zařadit žádost o pěstounskou péči či osvojení do autonomně vedené databáze dětí určených do pěstounské péče. V případě negativního postoje k udělení pěstounské péče má žadatel možnost, se prostřednictvím příslušného krajského úřadu, který dané rozhodnutí sám vydal, odvolat k Ministerstvu práce a sociálních věcí.

Jakmile dojde ke schválení žádosti a k jejímu zařazení do databáze žadatelů o zprostředkování, tak nastává doba, kdy jsou vhodní pěstouni tzv. vytipováváni. Doba, která uplyne od zařazení žádosti do evidence žadatelů po svěřením dítěte do pěstounské péče, může být různě dlouhá a závisí na dalších podmínkách.

Zásadními podmínkami jsou otázky kolem etnického původu přijímaného dítěte, schopnost a ochota rodiny žadatele se o nabízené/svěřované dítě s pečlivostí starat a vychovávat ho. Pokud odborníci, zabývající se stanovením posudku, dospějí k závěru, že vytipovaní žadatelé jsou vhodnými kandidáty na pěstounskou péči konkrétního dítěte, tak je jim obratem odesláno písemné vyjádření se souhlasem k udělení pěstounské péče. Od doby doručení tohoto rozhodnutí žadateli běží lhůta 30 dnů, během které má možnost se s vybraným dítětem blíže seznámit.

Prokáže-li se, že po této době skutečnosti a situace v rodině potencionálního pěstouna směřují k závazně, svobodně učiněnému rozhodnutí žadatelů přijmout dítě do své péče, pak tito lidé požádají příslušný obecní úřad nebo úřad obce s rozšířenou působností, o vydání rozhodnutí o svěřením dítěte do předadopční či pěstounské péče.

Celý proces následně končí soudně schváleným návrhem svěřením dítěte do pěstounské péče nebo osvojení.

V souvislosti s institutem pěstounské péče na přechodnou dobu a jejich novelizovaných zákonitostí je nutné uvést, že zdrojový materiál³⁵ popisující veškeré novinky zároveň neuvádí, jakým způsobem bude realizována péče o děti po uplynutí zákonné lhůty jednoho roku. Zmíněný materiál³⁶ uvádí pouze prognózu nárůstu počtu pěstounů ke koncovému datu kalendářního roku 2014, spolu s odhadovanými náklady státního rozpočtu.

ad d) Poručenství - vzniká ve chvíli, kdy jsou rodiče soudní cestou zbaveni rodičovské odpovědnosti nebo nemohou vhodnou formou zajišťovat rodičovskou péči. Stejně lze postupovat i ve chvíli, kdy biologičtí rodiče zemřeli. V takových případech je třeba prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dítěte zažádat, jménem dítěte, soud o stanovení poručníka. Jestliže se poručník stará osobně o rozvoj a výchovu svěřeného dítěte, pak je naplněna právní podmínka klasifikace poručenství jako formy

³⁵ důvodová zpráva k novele zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, dostupné: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=564&CT1=0>

³⁶ tamtéž

náhradní rodinné výchovy. Z toho také vyplývá, že příslušný poručník má právo na čerpání dávek pěstounské péče, tak jako čerpali tyto dávky pěstouni.

Odlišností oproti pěstounské péči je fakt, že poručník nabývá rodičovské odpovědnosti téměř v plném rozsahu, i když o závažných životních rozhodnutích dítěte stále rozhoduje soud.

ad e) Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Tento moment nastává ve chvíli, kdy to opět vyžaduje zájem dítěte. Důvody tohoto soudního rozhodnutí jsou různé. Z větší míry hraje roli fyzická i psychická kvalita života biologického rodiče, jeho zdravotní stav. Mnoho dětí je svěřováno do péče jiné fyzické osoby ve chvíli, kdy např. biologičtí rodiče jsou ve výkonu trestu odnětí svobody či dlouhodobě pobývají mimo rodnou zemi. Ve všech situacích soud nejprve zjišťuje, zda je možné svěřit dítě existujícímu rodinnému příslušníkovi a určit mu rozsah jeho práv vůči svěřenému dítěti. Zákonnými zástupci i přesto zůstávají však biologičtí rodiče dítěte.

Co se týká typologie dětí, které jsou umisťovány do pěstounské péče, lze říci, že jsou to děti do jisté míry společensky znevýhodněné. Blíže bude těmto věcem věnována další kapitola této práce.

1.3 Děti umístované do pěstounské péče

„Nejčastěji jsou do pěstounské péče umístovány děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, výchovnými obtížemi, děti starší, početnější sourozenecké skupiny a samozřejmě děti jiného etnika. Většinou jejich výchova vyžaduje zvýšenou péči a pozornost – jde nejčastěji o děti narušené životním stylem svých rodičů.“³⁷

Výše uvedené informace lze souhrnně zařadit do jisté míry do kategorie s názvem *sociální patologie*³⁸.

Vágnerová ve své publikaci³⁹ tuto kategorii blíže rozebírá z hlediska psychologie. V autorčině pojetí lze rozdělit tuto kategorii na dva velké okruhy, a to: *problémy spojené s nevhodným působením rodiny*⁴⁰ a *problémy vyvolané negativním působením společnosti*⁴¹. Tato fakta je třeba uvést z důvodu komplexnějšího pohledu na problematiku otázku typologie dětí, které jsou umístovány do pěstounské péče.

Z odborných publikací, ale i specializovaných průzkumů lze říci, že typologie dětí, které jsou do pěstounské péče umístovány, je opravdu pestrá. Smutným faktem zůstává společný jmenovatel každého příběhu, totiž rodinná otázka a její fungování v dnešní společnosti. Jak dále víme, rodina má plnit ve společnosti hned několik funkcí.

První z nich je funkce biologická, jejímž základním cílem je zachování a výchova potomstva. Druhou funkcí je sociální, která má za cíl to, aby si jedinec osvojil patřičné sociální role a z nich plynoucí závazky a práva.

Stejně tak důležitou je role psychologická, která má vytvářet v jedinci pocit zázemí, jistého laboratorního systému vztahů a vazeb, jejichž obraz fungování člověk aplikuje ve svém životě a do určité míry tak opakuje vzorce chování biologické rodiny. Vzorce

³⁷ Průvodce pro náhradní rodinnou péči, MPSV, Praha, 2009, str. 3,

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci.pdf

³⁸ dle Kohoutka: všechny projevy chování, které jsou společností klasifikovány jako nežádoucí, protože porušují sociální i morální normy a práva ostatních, např.: kriminalita, extremismus, rasová diskriminace, terorismus, záškoláctví, sprejerství, domácí násilí, násilí na ulicích, vandalismus, drogové závislosti, prostitute, rizikové sexuální chování, sexuální zneužívání a týrání dětí atp.

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-chovani>

³⁹ Vágnerová M.: Psychopatologie pro pomáhající profese, Variabilita a patologie lidské psychiky, Portál, Praha, 1999, str. 317 - 396

⁴⁰ tamtéž str. 317

⁴¹ tamtéž str. 355

chování a vše nabyté z biologické rodiny pak realizuje uvnitř tzv. *prokreační rodiny*⁴² tj. rodiny, kterou sám člověk zakládá.

Rodinu, ze které dítě pochází, lze považovat za specifickou sociální skupinu, která vytváří v jedinci postoj jak fungovat v běžné každodenní společnosti. Jestliže rodina pak funguje v některém ohledu neúplně či dysfunkčně, může pak nastat situace, že dítě ve svém vývoji pozbude některých potřeb, které nebyly saturovány v konkrétním čase, tudíž lze předpokládat výskyt konkrétní psychické problémy či omezení.

O těchto problémech hovoří Vágnerová konkrétně. Ve své publikaci hovoří o syndromu CAN⁴³, který dále specifikuje v citové, sociální a kognitivní deprivaci. Dále také poskytuje informace o syndromu sexuálně zneužívaného dítěte, kterým oblast nevhodného působení rodiny uzavírá.

Syndrom CAN neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte je definován „*jakýmkoliv nenáhodným jednáním rodičů nebo jiné dospělé osoby, které je v dané společnosti odmítané a nepřijatelné, jež poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popř. způsobuje jeho smrt.*“ (Dunovský, 1995)⁴⁴

V souvislosti se syndromem CAN je třeba zmínit, že dítě trpící tímto syndromem tzv. strádá, tzn., že některá z jeho potřeb je saturována pouze z části nebo vůbec. Proto lze mluvit řečí prof. Vágnerové o *třech základních variantách strádání*⁴⁵ a to: o *zanedbávání dítěte*, o *fyzickém nebo psychickém týrání*, které může být různě realizováno, a dále o *zneužívání sexuálním*. Všechny tři kategorie jsou specifické způsobem provádění a následky, které jsou jak v oblasti fyzické tak i psychické. Dochází tedy k trvalému poškození osobnosti mladého člověka či dítěte.

Kategorie strádání, přesněji zanedbávání dítěte, je spolu s dříve uvedenými dvěma druhy strádání u dětí umístovaných do pěstounské péče, častým jevem. Z pohledu vývojové psychologie lze uvést fakt nedostatečného projevení citu směrem k dítěti, který graduje vznikem *citové deprivace*⁴⁶ (Matějček, Langmeier, 1974) doprovázené nedůvěrou v okolí.

⁴² Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, Variabilita a patologie lidské psychiky, Portál, Praha, 1999, str. 318

⁴³ tamtéž str. 321

⁴⁴ tamtéž str. 320

⁴⁵ tamtéž str. 321

⁴⁶ neuspokojení potřeby citové jistoty a bezpečí v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu (in Vágnerová, 1999, str. 322)

Druhým, velmi častým jevem, který tyto děti provází, literatura označuje *sociokulturní deprivaci*⁴⁷ (Vágnerová, 1999). Subjektivně lze tedy tvrdit, že se jedná o veškeré situace spojené s narušenou *integritou*⁴⁸ dítěte. Narušení jisté nedotknutelnosti dítěte vzhledem k jeho okolí může být uskutečňováno různými způsoby.

Častými metodami, které svou povahou způsobují devastaci lidské osobnosti ve všech složkách, jsou např. přehlížení dítěte vlastním rodičem. Dále také obviňování dítěte z činu, který nespáchalo, popř. opakované prožívání emočně vypjatých a pro jedince stresujících situací. Je nutné zdůraznit, že dochází-li v jakémkoliv momentu životního běhu člověka k narušení integrity, dochází současně i k jednání v rozporu s Občanským zákoníkem⁴⁹ a tudíž lze z realizovaného aktu vyvozovat patřičné sankce.

Psychický i fyzický stav dětí umístovaných do pěstounské péče je prověřován po celou dobu procesu svěřeni dítěte do pěstounské péče. Samozřejmě je tato zdravotní péče poskytována i před započítím celého procesu, tedy v době, kdy není dítě ještě vybráno pro svěřeni pěstounům. I přesto se ukazuje, že psychické faktory zanedbání dětí biologickými rodiči mají fatální následky, které je pak třeba odborně napravovat. Tyto následky postihují svým charakterem celou osobnost konkrétního dítěte či mladistvého.

Jelikož se česká společnost v otázkách péče o své potomky neustále snaží zdokonalovat, dochází k postupnému šíření inovativních metod v komunikaci a celkovém přístupu k osobnosti dítěte, potažmo dospívajícího. Proto je zde třeba poukázat na metodu, chápající vztah rodič-dítě v rovině partnerství již od počátku výchovy. Autory tohoto přístupu jsou manželé Kopřivovi, jejichž základní myšlenkou v přístupu výchovy dítěte je důslednost při současném zachování možnosti volby. Jejich publikace s názvem „*Respektovat a být respektován* „⁵⁰ má v současné populaci rodičů stále více příznivců.

Důraz je kladen na emoční vyzrállost rodičů, u nichž se předpokládá omezení přenosu své emoční nestability na vlastní dítě. Absolventi semináře manželů

⁴⁷ nedostatek podnětů, které podporují rozvoj schopností a dovedností dítěte (in Vágnerová, 1999, str. 321)

⁴⁸ integrita – neporušenost, nedotknutelnost, celistvost.

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/integrita>

⁴⁹ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/sb0033-2012.pdf>

⁵⁰ <http://www.knihcentrum.cz/respektovat-a-byt-respektovan/d-96688/?gclid=COflhuT2ybUCFcJZ3god9UoA8Q>

Kopřivových samozřejmě uvádějí, že je tento úkol velmi obtížný a mnohdy u nich dochází k návratu do obvyklých stereotypů ve výchově.

Oblast řeči a komunikace je tedy pro vývoj dítěte velmi důležitá, a pokud není ochota komunikovat ze strany rodiče, tak se automaticky ztrácí snaha dítěte jakýmkoliv způsobem komunikovat, ať už verbálně či neverbálně.

Dysfunkční vztah matky a dítěte popisuje Erikson jako vztah základní důvěry. Na základě Eriksonovi teorie je definováno osm vývojových stádií (období), a v každém z nich má lidský jedinec zpracovat konkrétní úkol. Z každého období je pro jedince ziskem určitá ctnost, kterou člověk pak integruje ve svém vlastním životě a jisté míry podle ní jedná.

Prvním vývojovým úkolem, (v interní rovině člověka), je vytvořit vztah základní důvěry mezi matkou a dítětem. Ziskem z tohoto vývojového období je ctnost „naděje“, ve smyslu důvěry v pozitivní sled životních i jiných událostí, ve smyslu pozitivní zpětné vazby od okolí i po traumatickém zážitku nebo situaci z minulosti. V závislosti na tom lze hovořit o vývojovém úkolu realizovaném současně v rovině externí, totiž o vytvoření vztahu nedůvěry k okolnímu světu.

Obecně je možné tedy tvrdit, že při úspěšně vytvořeném vztahu základní důvěry mezi matkou a dítětem, mohou být postupně dítětem plněny jednotlivé úkoly, vždy v závislosti na jeho konkrétním věku a je tím pádem schopno aktivně přistupovat k dění okolního světa

Psychologický vývoj dětí umístovaných do pěstounské péče může být obtížný, tak jak to jak tomu bývá i v dnešních rodinách. Člověk je tvorem učenívým a potřebuje pro svůj rozvoj dostatečně pevnou jistotu zpětné vazby, která reflektuje jeho jednání, ať už pozitivně (pochvalou) nebo negativně (trestem). Uvedený koncept Manželů Kopřivových také zohledňuje otázku odměn i trestů ve výchově. Nejen že je u těchto dětí komplexně zasažena celá osobnost, ale jejich celkové vystupování a vztah k okolnímu světu bývá nejistý a v mnoha ohledech takřka uzavřený.

Z výsledků výzkumu⁵¹, který pro nadaci Naše dítě provedla v roce 2011 agentura GfK vyplývá, že oblíbenost užití tělesných trestů ve výchově dítěte není ojedinělá.

Průzkum zahrnoval jak rodiče, kteří vykonávali pedagogickou profesi, tak i rodiče běžné populace.

⁵¹ Týden, zpravodajský týdeník, ročník XIX, 27. 8. 2012, 35/2012, str. 28

Nejčastějšími tresty ve zkoumané skupině rodičů-pedagogů byly zákaz oblíbené činnosti (47%), domlouvání a vysvětlování (30%) a nakonec plácnutí přes ruce nebo zadek (20%).

V kategorii běžné populace byl také na prvním místě zákaz oblíbené činnosti (41%), následovaný plácnutím přes ruce nebo zadek (32%), doplněný již uvedeným domlouváním a vysvětlováním (15%).

Závěrem výše uvedeného je tedy možné nabýt dojmu, že komplexně zasažená osobnost dítěte podmiňuje a do jisté míry způsobuje obtíže a těžkosti ve všech sférách života dítěte.

Kvalitu a obsah tohoto prostoru, který je dítětem subjektivně každodenně žitý, lze z právního hlediska označit konceptem ohroženého dítěte. Tento koncept je předmětem následující kapitoly.

1.3.1 Ohrožené dítě

Čas od času lze v mediích zaznamenat kauzu, která se týká např. násilné činnosti páchané na dětech a odborníci z řad psychologů, psychiatrů a dalších krizových pracovníků používají v rámci reportáže či tiskového prohlášení pojem „ohrožené dítě“.

V právní oblasti je pojem „ohrožené dítě“ často zmiňován právě v souvislosti se zanedbávaným, týraným nebo zneužívaným dítětem, souhrnně označeným názvem „syndrom CAN“.⁵²

Na základě výzkumů Českého statistického úřadu, platných k 30. 12. 2011, v oblasti soudnictví a kriminality je nutné uvést, že v tomto výzkumu bylo zastoupeno hned několik situací směřujících k tzv. *výchovným opatřením*⁵³.

V souvislosti s konceptem ohroženého dítěte, je třeba také zmínit údaje o počtu dětí, které byly svěřeny do péče jiné fyzické osobě v rámci prvního rozhodnutí o výchově dítěte (tzn. první rozhodnutí učiněné soudní mocí – pozn. autora).

Z kvantitativních výsledků šetření vyplývá, že v období let 1995 až 2010 trend mírně klesal. K otázce svěřeni dítěte do pěstounské péče statistika uvádí, že ve stejném období⁵⁴ docházelo k mírnému nárůstu počtu těchto dětí.

Důvod proč existuje mezi těmito dvěma veličinami zásadní rozdíl, již materiál Českého statistického úřadu neuvádí, nicméně lze předpokládat, že v souvislosti s blahem dítěte a důrazem na jeho celkový rozvoj, současná společnost nabývá přesvědčení o nutnosti podpory a komplexnosti výchovy mladého člověka.

Důkazem tohoto tvrzení může být např. novelizace *zákona o sociálně-právní ochraně dítěte*⁵⁵, která se blíže vyjadřuje k informacím, jež vymezují obsah termínu „ohrožené dítě“.

V tomto termínu jsou již zařazeny i ty děti, které byly vlivem nejrůznějších okolností zařazeny do oblasti náhradní rodinné výchovy a staly se tak např. potenciálními dětmi v pěstounské péči.

⁵² viz kap. 1.3 této práce

⁵³ §41 - §49 zákona č.94/1963 o rodině, v aktuálním znění

⁵⁴ 1995 - 2010

⁵⁵ novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dítěte, dostupné na:

http://www.anrcr.cz/sites/default/files/Text_novely_zakona.pdf

Matějčkovo tvrzení⁵⁶, že „ *pěstounský svazek není definitivní, uvolňuje pěstouny i k tomu, aby přijímali děti s postižením nebo s problematickou prognózou.*“ nabízí další prostor pro zamyšlení, tentokrát trojdimenzionálního vztahu, a to pěstounské péče, ohroženého dítěte a již zmíněné problematické prognózy. Uvnitř těchto aspektů lze upozornit na existující vztahovost.

Vztah pěstounské péče a ohroženého dítěte je na základě výše uvedených informací patrný, jelikož lze obecně tvrdit, že aspekt ohroženosti dítěte (např. násilí v rodině) může pominout ve chvíli, kdy je dítě svěřeno do pěstounské péče a současně lze docílit v konkrétních případech udržení kontaktu dítěte v pěstounské péči se svými biologickými rodiči.

Další rovina vztahu pěstounské péče a problematické prognózy nabízí prostor pro vzájemné propojení informací z právního, sociálního i lékařského hlediska.

Legislativně lze tento vztah vnímat z hlediska rodinného i trestního práva, které v kategorii ohrožených dětí, hovoří o mladistvých pachatelích různých trestných činů či mladistvých, kteří vykazují známky sociálně-patologického chování.

V souvislosti s výše uvedenými informacemi je vhodné zmínit vymezení pojmu *mladistvý* – „ *young people*“⁵⁷, tak jak jej uvádí zahraniční publikace⁵⁸: „ *Řeč politiky mají mladí lidé tendenci být vnímáni majoritní společností jako trvalý zdroj úzkosti a strachu. Současní zastánci zákona a pořádku soustavně upozorňují na existenci tzv. „syndromu delikventa“, na jehož základě se zmíněná mládež raduje z hrubosti, krutosti, násilí a porušování pravidel...* (Davies P., Francis P., Greer Ch., 2007, str. 205)

Mladistvý je dle Chromého označován jako: *ten, kdo už není dítětem, ale ještě není dospělým.*⁵⁹ Mimo jiné dále autor apeluje na psychický i fyzický vývoj konkrétního mladistvého, jeho emoční nestabilitu, která do jisté míry v kombinaci s dalšími faktory vede k označení „*oběť*“, (Chromý, 2010, str. 19 – 24)

V obou pohledech na definici mladistvého lze tušit jistý předpoklad většinové společnosti o patologické formě chování mladistvého, která může být v konečném důsledku deklarována spácháním trestného činu. Pravdou zůstává i fakt, že rezolutní postoj k důvodu pro páchaní trestné činnosti mladistvým, společnost zaujímá už ve

⁵⁶ Viz kap. 1.2 této práce, jinak Matějček Z.: Náhradní rodinná péče, Portál, Praha, 1999, str. 47

⁵⁷ Young people in: Davies P., Francis P., Greer Ch.: Victims, Crime and Society, London, 2007, str. 205

⁵⁸ Davies P., Francis P., Greer Ch.: Victims, Crime and Society, London, 2007, str. 205

⁵⁹ Chromý J.: Kriminalita páchaná mládeží: aktuální jevy a nová právní úprava v České republice, Praha: Linde, 2010, str. 16

chvíli, kdy je zahájen proces vyšetřování. Obecně nutno také podotknout, že aniž by byly zjištěny objektivní důkazy, často společnost může podlehnout většinovému názoru o špatně fungujícím rodinném zázemí či obtížném dětství mladistvého delikventa.

Trestní právo uvádí oblast ohrožených dětí popř. *mladistvých*⁶⁰, (Jelínek a kol., 2000) zejména v souvislosti s důsledky jejich jednání, totiž variabilitou trestních opatření souvisejících s výchovou dítěte či mladistvého.

Rozdíl ve vnímání trestní odpovědnosti dítěte (mladistvého) a dospělého je dán hranicí trestní odpovědnosti, která je při současné legislativní úpravě, stanovena na dobu dosažení patnáctých narozenin. Do té doby výtah z konkrétního zákona⁶¹ upravuje bližší určení a podobu výchovných prostředků. Soud tedy na základě právního aktu může uložit celkem tři druhy opatření a to: výchovná, ochranná a trestní⁶². Všechny tři složky mají za cíl mladistvému dopomoci k nápravě situace popř. činu, který/ou spáchal a zamezit tak zesílení pocitů plynoucích z postpenitenciární péče.

Sociální i lékařské hledisko vzájemného vztahu pěstounské péče a problematické prognózy lze uvést na studiích⁶³, jejichž cílem bylo objasnit původ sociálně-patologického (delikventního), kriminálního chování.

Autory zmíněných studií byli kriminologové B.Hutchings a S. Mednick. Jejich studie, realizované v letech 1927 – 1941 dospěly, v tehdejší době, k překvapivému závěru. Bylo zjištěno, že u jedinců, kteří se v rámci oficiálního registru kriminality dopustili alespoň jednoho deliktu, existuje paralela v návaznosti na projev chování jejich biologického otce (48%). Naproti tomu u jedinců, kteří záznam o deliktu neměli, měla paralela hodnotu o něco nižší (31,1%). Provedené šetření vzbudilo ohlas a otevřelo prostor pro diskusi o determinovanosti delikventního chování konkrétního jedince. Důraz byl zde kladen právě na výsledky zmíněného šetření.

V rámci dalších studií, zaměřených na analýzu dědičné předurčenosti k delikventnímu chování, bylo zjištěno, že se dědičnost sama o sobě do valné míry na delikventním chování projevuje, nicméně ji nelze vnímat v plné šíři, protože charakter

⁶⁰ Osoby, které v době spáchání trestného činu dovršily patnáctý rok a nepřekročily osmnáctý rok svého věku - §74 zákona č. 140/1961Sb. trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů

⁶¹ http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/souteze/2006/sod/trest_ciny/4ochranna-vychovna-trestni-opatreni.pdf

⁶² tamtéž

⁶³ In Tomášek J.: Úvod do kriminologie, Grada, Havlíčkův Brod, 2010, str. 133 - 134

delikvence v sobě nese mnoho dílčích faktorů, které koncept delikventního chování tvoří.

Lékařské hledisko reprezentuje oblast neurologických a genetických výzkumů, které uvádějí např. častější výskyt méně obvyklé struktury chromozomů (syndrom XYY⁶⁴) a dále existenci mozkových dysfunkcí a jejich vliv na chování člověka, nejrůznější patologické změny v oblasti mozku apod.

Z uvedeného vyplývá, že koncept ohroženého dítěte v sobě zahrnuje velké množství oblastí a každá z nich má své nezastupitelné místo v komplexním celku celého konceptu. Proto je třeba podotknout, že z hlediska komplexnosti péče nejen o ohrožené, ale i běžné děti, je nutné pracovat na aplikaci celostního modelu výchovy tj. modelu zohledňujícím všechny aspekty lidského jedince, jeho psychiky, omezení, schopností, dovedností, ale i strachů a obav. Jedině pak lze člověka definovat a vnímat jej jako *bio-psycho-sociálně-spirituální*⁶⁵ bytost.

⁶⁴ tamtéž str. 134

⁶⁵ zajišťující harmonii a naplnění potřeb člověka v oblasti fyzické, psychické, vztahové i duchovní rovině.

II. INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA

Procesem edukace (výchovy) člověk prochází od narození až do smrti. Během celého svého putování po současném světě se učí a osvojuje si nejrůznější pravidla a zákonitosti, vždy v konkrétní situaci a vymezeném čase.

Onen čas, určený výchově a rozvoji lidského jedince, je možné vymezit ve dvou rovinách: v rovině laické, která je realizována momentální rodinou konkrétního člověka a naproti tomu v rovině institucionální, která je reprezentována výchovnou péčí o jedince prostřednictvím státního aparátu.

Na základě mnoha psychologických a sociologických studií lze tvrdit, že se člověk učí prostřednictvím nápodoby, tj. simulace obdobného vzorce chování, kterého je v konkrétní situaci svědkem. Často se tato nápodoba děje nevědomě a ve svém důsledku může mít do jisté míry negativní vliv na rozvoj osobnosti každého člověka.

Současně je nutné zdůraznit, že nynější společnost klade velký důraz na *individualismus*⁶⁶. Společenský tlak, působící na každého člověka, v sobě nese jisté atributy, bez nichž by nemohl existovat pojem *konformita*⁶⁷. Člověk je neustále nucen se, pokud možno, flexibilně adaptovat na aktuální situaci a podmínky. To vše je nutné realizovat vždy za předpokladu existujícího pevného rámce celého procesu adaptace.

Již zmíněným rámcem pro oblast institucionální výchovy, jsou v současnosti legislativní opatření příslušného ministerstva⁶⁸, které se celou oblastí podrobně zabývá a snaží se pružně reagovat na situace vyžadující okamžitá řešení, popř. dlouhodobé koncepce výchovy jako celku.

V gesci příslušného státního orgánu jsou nejen reakce na problémy spojené s procesem výchovy konkrétních věkových skupin, ale také návrhy vedoucí ke zvýšení efektivity fungování celého procesu výchovy a vzdělávání v České Republice.

Legislativně je nutno vycházet ze *Školského zákona*⁶⁹ v platném znění, dále pak, pro účely této práce, je závazným dokumentem *Zákon o výkonu ústavní a ochranné*

⁶⁶ nezávislost jedince na skupinových a společenských normách či standardech.
<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/individualizmus-individualismus>

⁶⁷ přizpůsobení se pravidlům, které společnost stanovuje a akceptuje.
<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/konformita>

⁶⁸ <http://www.msmt.cz/socialni-programy/institucionalni-vychova>

⁶⁹ <http://www.msmt.cz/file/19446>

výchovy, v platném znění⁷⁰ a zejména *Zákon o rodině*⁷¹ spolu se *Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí* ve znění pozdějších předpisů⁷².

Z hlediska trestního práva je nutné zmínit *Trestní zákon*⁷³, který se přímo institucionální výchovou nezabývá, nicméně uvádí informace týkající se problematiky trestní odpovědnosti a aspektů trestní postižitelnosti mladistvého delikventa.

Tento právní dokument má ve spolupráci s dalšími právními akty v oblasti institucionální výchovy nezastupitelnou úlohu, neboť zohledňuje represivní opatření spojená se zajištěním vhodných společenských nástrojů určených k nápravě sociálně nepřijatelného chování mladistvého. Faktem bohužel zůstává, že trestná činnost a její recidiva spolu se sociálně-patologickým chováním mladistvých, vychází z reálných situací a podmínek, evidovaných následně ve spisových materiálech Policie České Republiky.

Neméně důležitým právním aktem je bezesporu *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*⁷⁴, který svým obsahem také věnuje pozornost otázkám trestní odpovědnosti mladistvých, vhodnosti stanovení výše či druhu trestu, popř. výchovného opatření a je jeho základním cílem stále nahlížet na osobu mladistvého pachatele očima instituce, jež věří v nápravu patologického chování. Mladistvý je tedy, do dovršení dospělosti, institucionálně vnímán pozitivním pohledem, který předpokládá jistou míru reverzibility patologického chování.

Z hlediska sociální práce lze krátce uvést odkaz na *Zákon o sociálních službách*⁷⁵, konkrétně na § 62, který uvádí informace o nízko prahových centrech pro mládež. Tento druh sociální práce má velkou úlohu zejména v prevenci sociálně-patologických jevů a jeho cílem je zlepšení kvality života mladistvých, ale i mladých dospělých prostřednictvím nejrůznějších sociálně-aktivizačních, i výchovných činností.

Subjektivně lze podotknout, že je nutné neustále pracovat na vzájemné provázanosti výše zmíněných legislativních dokumentů, protože jediné tou cestou lze

⁷⁰ <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-o-vykonu-ustavni-vychovy>

⁷¹ Viz kap. 1.1 této práce

⁷² tamtéž

⁷³ Zákon č. 140/1961Sb., ve znění pozdějších předpisů – viz. Jelínek J., Sovák Z.: *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha a.s., Praha, 2000

⁷⁴ <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/trestne-ciny-paragrafy/zakon-o-soudnictvi-ve-vecech-mladeze-text-zakona>

⁷⁵ http://www.nrzp.cz/dokumenty/Zakon_o_socialnich_sluzbach.pdf

zefektivnit a do jisté míry zrychlit procesní postup při rozhodování o osudech konkrétních mladistvých.

Vedle všech zmíněných orgánů, příslušných zákonů a vyhlášek také existují sdružení a asociace zabývající se problematikou institucionální výchovy, přičemž ony samy jsou formálně podřízeny konkrétnímu resortu ministerstva (MŠMT ČR).

Pro účely této práce jsou uváděny, subjektivně vnímané, jako nejdůležitější dva právnické subjekty, a to *Asociace náhradní výchovy*⁷⁶ a dále *Asociace speciálních pedagogů České republiky*⁷⁷. Jejich postoje a vyjádření o pěstounské péči ve vztahu k problematice ústavní výchovy budou zmíněny v dalších částech této práce.

V souvislosti s následným pokračováním práce je nutné se podrobněji zabývat, výše uvedenou, problematikou výchovy mladistvého realizovanou prostřednictvím státního aparátu.

Specifické prostředí spojené s pevným režimem za současné existence výchovného působení má zejména v institucionální výchově své důležité místo. Tudíž je nutné zmínit, že náplní následující kapitoly bude oblast institucionální výchovy, reprezentovaná školským zařízením pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

⁷⁶ <http://www.anv.skolniweb.cz/index.php?menu=4&rid=141>

⁷⁷ <http://www.aspcr.cz/>

2.1 Diagnostické ústavy pro mládež jako součást institucionální péče v České Republice

Jak již bylo řečeno, Česká Republika zajišťuje oblast péče o děti a mládež prostřednictvím škály vládních i neziskových organizací, jejichž cílem a posláním je, často medializované, blaho dítěte.

Ono blaho dítěte, z hlediska rodinného práva, je institutem, který obsahuje saturaci mnoha biologických a materiálních potřeb⁷⁸, ale do jisté míry také emocionálních, spirituálních a nakonec i sociálních potřeb a práv. Bohužel nutno říci, že institut blaha dítěte je prostřednictvím výkladu nejrůznějších právních formulací, dnešní společností odlišně interpretován.

Není tedy třeba poukazovat na medializované kauzy dětí či mladistvých, vedené v duchu blaha dítěte, jejichž výsledkem bylo umístění konkrétního jedince na část jeho života za zdi ústavního zařízení. Adolescent pak v souvislosti se subjektivně vnímanými okolnostmi celého procesu umístění a pobytu v zařízení, stojí v opozici vůči kontaktu s biologickou rodinou⁷⁹. Často zde hraje velkou roli psychický stav konkrétního jedince, jeho schopnost adaptace vůči změnám a nárokům většinové společnosti.

V souvislosti s psychickým stavem mladého člověka v období adolescence Vágnerová uvádí, že dochází ke změnám ve vnímání objektivní reality, tzn. že, mladí lidé mohou být „*nadměrně kritičtí, mají sklon polemizovat, bývají přecitlivělí a vztahovační. Jsou také schopni pochopit obecnější pravidla, naproti tomu výjimky a kompromisy odmítají*“.⁸⁰

Důležitým znakem změny emočního prožívání je současně *nechuť projevovat svoje city navenek, negativismus, narůstá hostilita a agresivita*. (Vágnerová, 2005, str. 341 – 342).

Z hlediska vývojové psychologie osobnost mladistvého může tedy nést znaky *sociálně-patologického chování*⁸¹ a je nutné v souvislosti se zajištěním autonomní

⁷⁸ Maslowova pyramida: http://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida

⁷⁹ <http://www.vecernikpv.cz/co-se-stalo/zpravodajstvi/1160-beznohy-psychopat-skoncil-na-ulici>
a dále: <http://tn.nova.cz/zpravy/tv-archiv/na-vlastni-oci/na-vlastni-oci-ksefty-s-hmotnymi-rezervami-statu.html> (od 26:23 do konce)

⁸⁰ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., Karolinum, Praha, 2005 str. 336 - 337

⁸¹ viz kap. 1.3 této práce

bezpečnosti postiženého, stejně tak jako bezpečnosti většinové populace, poskytnutí profesionální péče.

Osobnost mladistvého vyžaduje svou povahou neodkladnou, intenzivní, odbornou a cílenou pomoc, která je realizovaná zejména s myšlenkou na blaho dítěte z hlediska jeho dalšího sociálního i osobnostního rozvoje. Již zmíněná péče jde z popudu státu (Česká Republika) a je realizována uvnitř speciálně zaměřených zařízení školského, nemocničního popř. vězeňského typu.

V souvislosti s tématem této práce a problematikou pěstounské péče v širším kontextu, je výhodné blíže popsat poslání, činnost a podmínky fungování školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, konkrétně tedy prostředí diagnostického ústavu pro mládež.

Zde je třeba vycházet z konkrétní legislativy⁸²:

„ Diagnostický ústav přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, a na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů.“

Z uvedeného tedy vyplývá, že do školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou umísťovány děti a mladiství, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci, a je třeba jim poskytnout konkrétní pomoc.

Odborná literatura⁸³ k vlastní speciálně-pedagogické oblasti uvádí, že kromě jiného je úkolem diagnostického ústavu také stanovit prognózu vývoje situace konkrétního mladistvého.

Tato prognóza vzniká na základě subjektivně popsané rodinné anamnézy očima mladistvého a vzájemné spolupráce odborných zaměstnanců tohoto školského zařízení. V tiskovém materiálu, který je při propouštění mladistvého přiložen k jeho celkové dokumentaci (většinou se jedná o spisovou složku, vytvořenou sociálním odborem příslušného úřadu), jsou zaneseny informace ilustrující v krátkosti celkovou osobnost mladistvého. Důraz je v těchto materiálech kladen na situace, které jsou očima mladistvého vnímány problematicky. Snahou je také poukázat na rizikové momenty,

⁸² <http://www.atre.cz/zakony/page0315.htm> a dále: http://aplikace.msmt.cz/PDF/PKsb133_05.pdf

⁸³ Švancar Z., Burianová J.: Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy, SPN Praha, Praha, 1988, str. 123 - 130

způsobující u mladého člověka určitou formu tenze či tendenci k projevu agrese dovnitř i vně.

Závěr tohoto diagnostického materiálu obsahuje doporučení jakým způsobem s mladým člověkem jednat, jak k němu přistupovat a jakou formou definovat, pro něj tak důležité, hranice ve výchově.

Veškerá diagnostika je do jisté míry často velmi rychlá, protože je limitována legislativními pravidly.

Konkrétní zákon⁸⁴ stanovuje období komplexní diagnostiky na dobu osmi týdnů. V rámci tohoto období se jedinec podrobuje zákonitostem a režimu školského zařízení a čelí tak subjektivní realitě, která do jisté míry ovlivnila aktuálně žitou zkušenost ústavního prostředí.

Mladiství, kteří se podrobují tamějšímu režimu, často zápasí se sebou samým v otázkách spojených s různými druhy závislostí, s problémy v rodině, s docházkou do kmenové školy či s obyčejným plněním každodenních povinností. Režimové činnosti spojené s výchovným působením a prací s těmito mladistvými může v laické veřejnosti vyvolávat nálepku vězení pro mladistvé. Bohužel je tento model v dnešní společnosti zakořeněn a často negativně interpretován, na základě subjektivně vnímané nepříliš veselé zkušenosti. Myšlenka o nápravě je tedy realizovaná, jak bylo uvedeno výše, komplexně se snahou o konkrétní převzetí odpovědnosti za svůj život.

Lze uvést, že snahou pracovníků těchto zařízení je, do jisté míry, vytvoření „prostoru pro zamyšlení se nad současnou realitou“, kterou mladý člověk každodenně zakouší a je nucen s ní operovat. K onomu „prostoru pro zamyšlení se nad současnou realitou“, Vágnerová uvádí, že jeho smyslem je „*poskytnout jedinci čas a prostor, aby porozuměl sám sobě, zvolil si, čeho chce v budoucnosti dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje*“.⁸⁵

Ve vztahu k pěstounské péči jako celku, je úkolem diagnostického ústavu pro mládež také komunikace s biologickou rodinou, popř. se zákonnými zástupci mladistvého. Kontakt s rodinou bývá často realizován prostřednictvím písemné a telefonické formy komunikace. Rodič, jehož potomek se nachází ve školském zařízení,

⁸⁴ <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-o-vykonu-ustavni-vychovy>

⁸⁵ Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I., Karolinum, Praha, 2005 str. 325

má samozřejmě právo dožadovat se jeho návštěvy a osobního kontaktu s dítětem (mladistvým).

Problém nastává ve chvíli, kdy jedinec v souvislosti s pocitem nenávisti či křivdy vůči svým rodičům, dospěje k názoru, že není vzájemnému setkání nakloněn. Tato skutečnost se mnohdy vyskytuje v pozadí vztahů mezi zákonným zástupcem mladistvého (dítěte) a mladistvým (dítětem) jako takovým.

Další obtíže nastávají ve chvíli, kdy se do vzájemné komunikace promítá aspekt pěstounské péče, do níž byl mladistvý soudně svěřen např. krátce poté, co byl jeden z rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody a druhý vlivem okolností nešťastně zahynul. Zde vzniká další pole zkušeností, zážitků i tzv. *traumat ze ztráty*⁸⁶. Toto trauma vzniká ve chvíli dlouhodobého odloučení dítěte od matky a ve svém důsledku stojí za vznikem psychického onemocnění člověka v budoucnosti.

Celý fenomén *traumat ze ztráty* bude krátce popsán i v další kapitole této práce, která se zabývá aspektem pěstounské péče u mladistvého člověka s uloženou ústavní nebo ochrannou výchovou.

V dalších krátkých kapitolách budou uvedeny stanoviska, současných vládních i nevládních institucí, týkající se role diagnostických ústavů v celém konceptu institucionální výchovy.

Závěrem je důležité subjektivně uvést, že role diagnostických ústavů je v celém konceptu institucionální výchovy nezastupitelná, protože na základě syntézy profesionální odborně směřované péče a motivace člověka lze dospět k nastolení podmínek vedoucích k postupné obnově vnímání subjektivní reality očima mladého člověka, a tím ve svém důsledku, k snaze o převzetí odpovědnosti za svůj současný život.

⁸⁶ Ruppert F.: Trauma a rodinné konstelace, Portál, Praha, 2008, str. 59

2.1.1 Aspekt pěstounské péče u klienta umístěného v diagnostickém ústavu pro mládež

Faktor náhradní rodinné péče, konkrétně pěstounské péče, lze u klienta s uloženou ústavní nebo ochrannou výchovou vnímat z hlediska psychologie velmi problematičtě. Jelikož se člověk nachází v běhu života neustále v procesu vzájemné interakce s okolím, a to ať už jedná aktivně i pasivně, lze tedy uvést, že v každém životním období je pro něj důležité mít konkrétní jistotu.

Obecně je nutné uvést, že jistota může vycházet např. ze saturace lidských potřeb. Teorie A. Maslowa⁸⁷, uvedená v předchozí části této práce⁸⁸, je založená na pyramidě (hierarchii) lidských potřeb a hovoří o tom, že ve chvíli uspokojení tzv. základních potřeb (potřeba jídla, spánku, tělesné integrity apod.) dochází k možnosti uspokojovat potřeby hierarchicky vyšší, a současně z hlediska vývoje osobnosti méně naléhavé.

Pro klienta nacházejícího se v období adolescence (dospívání) bývá obtížné adekvátně reagovat na podněty, informace a doporučení, např. výchovného charakteru, jelikož mladistvý je nucen procházet obdobím změn v oblasti vlastní proměny a to jak po stránce fyzické, tak i psychické.

Ve vztahu rodič-dítě je tedy pro jedince v tomto věku bezpodmínečně nutná jistota vztahu jako takového, bez ohledu na jeho průběh, protože při ztrátě, byť nefunkčního, vztahu dochází k trvalým následkům v oblasti narušené emoční inteligence. Je-li existující stav současně zatížen skutečností pobytu v ústavním zařízení, dochází následně k prohloubení traumatu ze ztráty (vztahu, rodiče, zákonného zástupce, apod.) a k prohloubení ztráty motivace k jakékoliv další činnosti. V konečném důsledku se veškeré zmíněné faktory mohou somatizovat prostřednictvím psychického onemocnění (deprese).

Ruppert se k traumatu ze ztráty vyjadřuje, velmi obsáhle, v konkrétní kapitole své publikace⁸⁹. Zde uvádí, že „nejhorší trauma ze ztráty prožívají děti, které brzy ztratily matku. Ať už tak, že zemřela, nebo tím, že od ní byly navždy odloučeny. Jsou to případy předání k adopci a trvalému pobytu v pěstounské rodině nebo dětském domově.“ (Ruppert, 2008, str. 64)

⁸⁷ http://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida

⁸⁸ kap. 2.1

⁸⁹ Ruppert F.: Trauma a rodinné konstelace, Portál, Praha, 2008, str. 59 - 70

Subjektivně lze tedy na základě výše uvedeného tvrdit, že trauma ze ztráty nemizí, nýbrž se, s postupujícím vývojem lidské bytosti, prohlubuje a do jisté míry určuje způsoby chování jedince v konkrétních situacích.

Současně s traumatem ze ztráty však probíhá také *trauma z narušené vazby*⁹⁰. K tomu Ruppert uvádí vlastní definici existence traumatu vazby. V pojetí tohoto odborníka trauma vazby znamená, že „*je traumatizovaná základní duševní potřeba dítěte mít emocionální vazbu k matce. To znamená, že se dítě cítí bezmocné a neschopné připoutat k sobě svou matku a svého otce. Traumatizace této prapůvodní potřeby dítěte mít vazbu, má dalekosáhlé následky na celý další vývoj jeho osobnosti.*“ (Ruppert, 2008, str. 71)

Ve vztahu k problematice pěstounské péče, kdy je jedinec umístěn v náhradní rodině, lze tedy předpokládat, že se výše zmíněná potřeba může projevit v chování a jednání konkrétního člověka.

V širším kontextu je pak možné vnímat jistou similaritu chování s chováním členů biologické rodiny dítěte umístěného v pěstounské péči. Tato similarita je doprovázena působením mnoha dalších vlivů, které dané chování zdůrazňují. Dochází tedy např. k násilí, páchaném na osobách pěstounů, popř. recidivě trestné činnosti a dalším projevům sociálně-patologického chování, včetně krajních situací spojených se sebepoškozováním.

Vzhledem k vyjmenovaným skutečnostem je nutné uvést, že projevy chování konkrétního mladistvého jsou často v emočně vypjatých situacích, řešeny spontánně, přičemž hybnou silou celé reakce může být podvědomá a nevědomě žitá, zkušenost traumatu ze ztráty. Konkrétní okolnosti traumatu ze ztráty mohou souviset do jisté míry také s biografickými aspekty biologické rodiny.

V kontextu náhradní rodinné péče je tato zkušenost v současnosti opomíjeným fenoménem, který, bohužel z větší míry může ovlivňovat motivaci konkrétních dětí a mladistvých. Člověk nemůže nikdy popřít své kořeny a i přesto, že pochází z rodinného systému, který byl nějakým způsobem znevýhodněn (rozvod, ztráta rodiče, zákonného zástupce, sourozence apod.) tak je schopen prostřednictvím dalších nevědomých mechanismů procházet svým životem, vyvíjet se a čerpat z něj subjektivně to důležité.

⁹⁰ tamtéž str. 71 - 82

Informace zde uvedené jsou subjektivně vnímány jako důležité z hlediska další chronologie celé práce, přičemž následné kapitoly budou věnovány legislativním změnám v oblasti institucionální výchovy.

Vše bude dále obohaceno o subjektivní profesní zkušenost práce v této sociální sféře.

2.1.2 Transformace institucionální výchovy z pohledu MŠMT ČR

V souladu s koncepcí Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti České Republiky⁹¹ a jeho postupnou aplikací do systému českého vzdělávání, je nuceno Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky do určité míry transformovat současný stav vzdělávací soustavy.

Transformace institucionální výchovy má být dle ministerstva⁹² realizována průběžně tak, aby docházelo k navázání plynulé spolupráce jednotlivých složek celého procesu.

Časové období, zahrnující přípravy metodických pokynů, zpracování modelových a pilotních typů pobytových zařízení pro děti, jejich aplikace do praxe, spolu s proškolením odborných pracovníků, bylo stanoveno, počínaje rokem 2009 na následující období čtyřech kalendářních roků.

Základní cíl, jež má být cestou transformace naplněn, klade důraz na celkové snížení počtu dětí ve všech typech náhradní (ústavní) péče při zachování a podpoře preventivní práce s rodinami těchto dětí.

Druhým důležitým cílem příslušného ministerstva bylo vytvoření dostatečného počtu ambulantních pracovišť, poskytujících profesionální péči, která má za cíl saturaci konkrétních potřeb dítěte. To vše doplněno úzkou kooperací s celým rodinným systémem konkrétního dítěte.

Posledním, a neméně důležitým cílem, je vytvoření sítě diferencovaných, specializovaných institucí náhradní výchovné péče pro pomoc dětem, u nichž se institucionální výchova jeví jako nejlepší možné řešení.

Základním východiskem pro transformaci institucionální výchovy byla kritika České Republiky Výborem pro práva dítěte OSN⁹³ směřovaná k neuspokojivým podmínkám dětí vyrůstajících v ústavní péči.

⁹¹ <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>

⁹² www.msmt.cz

⁹³ UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: Czech Republic*, 18 March 2003, CRC/C/15/Add.201, dostupné: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f25962b4.html> , in <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2041>

Důležitost této kritiky souvisela také z tiskového materiálu⁹⁴ příspěvku o stavu rodinné problematiky a ústavní výchovy, uvedené na konferenci „ Děti mezi ústavní výchovou a rodinou, konané 8. – 9. 11. 2007 v Praze.

Konkrétně byla kritika adresována na absenci individuálního přístupu k dítěti, na omezování dostatečného kontaktu s biologickou rodinou a jejími příslušníky a v neposlední řadě také na nedostatečnou pomoc dětem při opuštění ústavní výchovy.

V návaznosti na tuto kritiku dále Rada Evropy vydala prohlášení⁹⁵, v němž doporučuje vládám členských států přijetí konkrétních legislativních a dalších opatření, vedoucích k efektivitě naplňování práva dítěte na plnohodnotný život.

Na základě všech připomínek následně MŠMT ČR začala spolupracovat s MPSV ČR⁹⁶ na tvorbě dokumentu s názvem „ *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti (do roku 2013)*“⁹⁷

Legislativní změny vyplývající z procesu transformace institucionální výchovy jsou postupně naplňovány. Současná vládní garnitura, patrně puzená úsporou finančních prostředků v nejrůznějších oblastech za současné podpory rodinné politiky a proklamace blaha dítěte, přišla s představou formulovanou prostřednictvím vládního návrhu novely zákona o pěstounské péči⁹⁸.

Ona novela je však realizována cestou nového znění zákona o sociálně-právní ochraně dětí⁹⁹. Právě v tomto znění bylo uvedeno, že k 31. 12. 2012 dochází k úplnému zrušení všech nároků na dávky pěstounské péče s upozorněním, že o nové dávky pěstounské péče bude možno požádat nejdříve ke 2. 1. 2013.

Další novinkou, která stojí za povšimnutí v souvislosti s transformací náhradní péče, je nárok na odměnu pěstouna. Do současnosti byla skutečnost taková, že odměna pěstouna mohla být pobírána bez ohledu na majetkové a sociální poměry konkrétní rodiny.

⁹⁴ <http://www.clovekhledacloveka.cz/res/data/000240.pdf>

⁹⁵ Doporučení Rec(2005)5 Výboru ministrů členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních (*přijaté Výborem ministrů 16. března 2005 na 919. zasedání náměstků ministrů*), in <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2041>

⁹⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí České Republiky

⁹⁷ <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>

⁹⁸ <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=401&r=2012>

⁹⁹ <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=359&r=1999>

Nynější realita argumentuje *vyživovací povinností rodičů*¹⁰⁰, která je stanovena v příslušném legislativním dokumentu. Jsou-li tedy, nynější dikcí zákona, pečující osobou manželé, tak odměna pěstouna připadá pouze jednomu z nich.

Ve chvíli, kdy je pečující osoba prarodičem svěřeného dítěte, tak odměna pěstouna může být přiznána pouze v odůvodněných případech, za současného posouzení majtkových a sociálních poměrů spolu s analýzou zdravotního stavu dítěte.

V praxi by to vše mohlo tedy vést k situacím, kdy se pěstounské rodiny mohou opět ocitnout tváří v tvář problému pramenícího z umístění dítěte do náhradní výchovy. Tento problém vychází z reálné skutečnosti rodinného života, jelikož výše konkrétní odměny pěstouna, při současné ekonomické situaci na trhu, velmi těžko pokrývá výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte.

V celkovém důsledku ve vztahu k provozu zařízení, jejichž zřizovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky, je nutno subjektivně uvést předpoklad jistého nárůstu dětí a mladistvých, ocitajících se v institucionální výchově.

Ve vztahu k tématu a cíli této práce je také nutné zmínit skutečnost autentického postoje zmíněného ministerstva k oblasti péče o rizikové děti a mladistvé.

V té souvislosti stojí za upozornění také novela zákona č.109/2002 o výkonu ústavní a ochranné výchovy¹⁰¹, která svou povahou do jisté míry omezuje kompetence diagnostických ústavů a směřuje k myšlence podpory jiné formy náhradní výchovy, konkrétně pěstounské péče. Nutno dodat, že legislativní změna tohoto právního dokumentu byla prvním bodem koncepčního zpracování celkových legislativních změn v souvislosti s transformací institucionální výchovy.

Nový pohled je, v duchu naplnění základního cíle celého procesu transformace institucionální výchovy, prezentován myšlenkou svěřením mladistvých klientů školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy do pěstounské péče při současném znění zákona o rodině a vyživovací povinnosti manželů.

Tento návrh, téměř okamžitě, vzbudil velkou vlnu kritiky ze strany konkrétních školských zařízení, nevládních i příspěvkových organizací a spolků.

¹⁰⁰ §85 - §87 Zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, v platném znění

¹⁰¹ <http://www.asociacenahradnivychovy.cz/word/333.pdf>

Terčem kritiky se stalo tvrzení, že z hlediska zajištění jisté úplnosti rodinného celku, je vhodné děti a mladistvé s uloženou ústavní výchovou svěřit do pěstounské péče.

Subjektivně se lze pouze domnívat, že existující variabilita psychiky a prokázané sociálně-patologické rysy v chování těchto jedinců nejsou neřešitelným problémem a patrně nemohou být tak velkou překážkou, jež by narušovala řádné výchovné působení konkrétní pěstounské rodiny.

Role diagnostických ústavů pro mládež, jako garantů určité formy komplexní a profesionální péče, byla ohrožena a současně bylo usilováno vládním aparátem o jejich zrušení.

V souvislosti s vládní obměnou a důraznou intervencí Asociace náhradní výchovy¹⁰², která zavítala opakovaně k jednání ve věci zrušení diagnostických ústavů na Ministerstvo školství České Republiky, při němž byl přítomen i premiér České Republiky, však ke zmíněnému kroku nakonec nedošlo a školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy zůstala zachována, tentokrát s působností k 31. 12. 2014. Zmíněná Asociace proklamovala svůj postoj vůči tomuto kroku, mimo jiné, prostřednictvím tisku¹⁰³.

Dílčí reorganizační změny nastaly pouze v souvislosti s personálním obsazením odborných pozic v konkrétních školských zařízeních.

Na základě novely konkrétní legislativy tedy vyvstává prostor pro zamyšlení se nad budoucím řešením otázek péče o nynější mládež, nacházející se nejen ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, ale také v dalších typech náhradní péče.

Celý proces transformace institucionální výchovy, jak už bylo řečeno, není krátkodobým úkolem a vyžaduje kooperaci mnoha odborných institucí, a konkrétních resortů. Neoddiskutovatelným pojmem zůstává neustálá kontrola a ověřování stávajících postupů, jež jsou v duchu blaha dítěte aplikovány v konkrétních situacích.

¹⁰² <http://www.asociacenahradnivychovy.cz/index.htm>

¹⁰³ <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2157&PHPSESSID=8f819ad3035fe727e0c74ff3cb8bc6f7>

2.1.3 Transformace institucionální výchovy z pohledu ASP ČR

Postoj Asociace speciálních pedagogů čerpá z myšlenky o důležitosti podpory a rozvoje základních škol praktických i speciálních. Důvodem této podpory je záměr rozvíjet speciální školství nadále ve vhodné míře navzdory tomu, že v rámci novodobých trendů ve výchově, je Česká Republika nucena plnit právní závazek o vytvoření funkčního modelu inkluzivního vzdělávání. Vytvoření tohoto modelu vyplývá z vzdělávací koncepce evropského modelu vzdělávání.

Základní snahou a cílem modelu bylo v zásadě zrušit základní školy speciální a základní školy praktické a zmíněné děti integrovat do běžných tříd.

S touto snahou paralelně souvisela také problematika školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Klientela těchto zařízení je natolik specifická, že vyžaduje také speciálně pedagogický přístup ve většině běžných ohledů.

Bezesporu existoval předpoklad, patrně živený úsporou finančních prostředků (jak už bylo řečeno dříve v této práci), že je možné rizikovou mládež s tendencí recidivy sociálně-patologických forem chování, umísťovat s klidným svědomím do pěstounské péče.

Teoreticky subjektivně vzato, formálně je tato myšlenka realizovatelná, nicméně praktické projevy chování a jednání mladistvých recidivistů mohou být pro milujícího pěstouna velkým problémem.

Proti této snaze ASP ČR spolu s Asociací náhradní výchovy vystoupila formou petice, pod níž se podepsalo více než deset tisíc lidí z řad jak speciálních pedagogů, tak i běžných občanů. Současně s touto peticí ASP intenzivně diskutovala s MŠMT, mimo jiné o problematice inkluzivního vzdělávání s existujícím aspektem pěstounské péče zařazovaných dětí.

Jak již bylo řečeno, tak došlo ke smířlivému postoji všech zúčastněných stran a rozhodnutím premiéra České republiky při společném setkání zástupců pedagogických iniciativ bylo stanoveno, že základní školy praktické i speciální zůstanou zachovány¹⁰⁴. Veškerá transformace, týkající se institucionální výchovy, by měla být, dle poslání ASP ČR¹⁰⁵ mimo jiné naplňována také v souladu se „Strategií boje proti sociálnímu

¹⁰⁴ <http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=763669>

¹⁰⁵ <http://www.aspcr.cz/asociace-specialnich-pedagogu-ceske-republiky/asociace.html>

vyloučení¹⁰⁶, do které svým charakterem patří také děti a mládež, umístěná v institucionální výchově.

Problematiku pěstounské péče tato asociace vede v patrnosti také, protože i v rámci speciálních škol lze narazit na dítě pocházející z náhradní péče, konkrétně pěstounské (*Bohužel v současné době ani z informací Českého statistického úřadu, ani Asociace speciálních pedagogů nelze získat žádná konkrétní data o počtech těchto žáků, tudíž nejsou v této práci uvedena. Avšak praktická zkušenost ukazuje, že se pěstounská péče nevyhýbá ani žákům základních škol speciálních a základních škol praktických.*) pozn. autora

Závěrem nutno uvést, že postoj Asociace speciálních pedagogů zůstal nezměněn a neustále se její členové, spolu s jejím někdejší předsedou PaedDr. Jířím Pilařem, zdárně vyjadřují k nejrůznějším otázkám spojeným s oblastí speciálního školství a institucionální výchovy.

¹⁰⁶ http://www.aspcr.cz/sites/default/files/strategie-2011-2015_2.pdf

2.2 Srovnání obou pohledů

Asociace náhradní výchovy spolu s Asociací speciálních pedagogů České republiky tvoří dvě instituce, které na poli náhradní výchovy neustále pracují na zlepšení efektivity fungování procesu náhradní péče o konkrétní děti a mladistvé.

První zmíněná byla založena před více než deseti lety a díky bohatým zkušenostem v oblasti náhradní péče dokáže pružně reagovat a do jisté míry i ovlivňovat některá politická rozhodnutí.

Druhá uvedená, má statut občanského sdružení, a byla založena v roce 2010, krátce poté, co se v českých speciálních školách začal objevovat otevřený nesouhlas s inkluzivním modelem vzdělávání žáků se speciálně-pedagogickými potřebami do běžných škol.

V rámci transformace institucionální výchovy každá z těchto institucí zvolila autonomní postup, při němž čerpala ze subjektivně nabytých, často reálných zkušeností (*statistická šetření o kapacitách diagnostických ústavů a jiných výchovných ústavů v ČR – pozn. autora*). Kromě jiného spolu obě dvě instituce po celou dobu i nadále spolupracují a společnou cestou usilují o zkvalitnění péče o ohrožené či jinak znevýhodněné děti a mládež.

Navzdory zachování autonomních přístupů obou institucí se ukázalo, že jejich vzájemná spolupráce a intervence v rozhodujících momentech umožnila dílčí úspěchy v provozu zařízení zabývajících se náhradní formou péče o děti a mládež.

Důležitým úspěchem bylo následné zmírnění procesních kroků spojených s aspektem existence specializovaných institucí pro rizikové děti a mládež.

PRAKTICKÁ ČÁST

Informace uvedené v této části práce popisují příběhy mladistvých, kteří byli nuceni podrobit se procesu institucionální výchovy.

Konkrétní text obsahuje pět kasuistik chlapců podobného věku, kteří díky nepříliš dobře fungující biologické rodině, získali zkušenost s pěstounskou péčí.

V závěru je také uvedeno shrnutí všech příběhů s analýzou subjektivně vnímaných, rizikových faktorů, vedoucích k nařízení konkrétní formy institucionální výchovy.

JONÁŠ

Jonáš se narodil 15. ledna 1995 v Prachaticích do úplné rodiny. Jeho otec pracoval jako skladník ve firmě VYPO a.s. a spolu se svou ženou, Jonášovou matkou bydlel v družstevním bytě, v Prachaticích a pravidelně spláceli nájem.

Jonášova matka měla předtím ještě jednoho chlapce, Karla, který se narodil 6. února 1988. Sama vystudovala střední odbornou školu oděvní a pracovala nejprve v oděvním závodě HEDVA Prachatice.

Poprvé otěhotněla ve svých dvaceti letech právě se svým mužem, se kterým se seznámila krátce poté, co začala pracovat v oděvním závodě. Když se nejstarší Karel narodil, tak jeho matce bylo necelých jedenadvacet let. V té době bydlela ještě u svých rodičů, protože se svým manželem usilovali o přidělení družstevního bytu. To se jim povedlo na základě žádosti podané 4. 5. 1996 na Městský úřad v Prachaticích. Žádost byla vyřízena v zákonné lhůtě a mladá rodina se do dvoupokojového bytu nastěhovala na přelomu června a července téhož roku.

Měsíc nato v souvislosti s personálními změnami Jonášův otec ztratil práci – byl propuštěn bez nároku na finanční kompenzaci. Podnik byl mimo jiné v dlouhodobé platební neschopnosti a krátce po organizačních změnách ve vedení ohlásil bankrot. Otec se přihlásil 7. 8. 1996 na Úřad práce v Prachaticích, kam docházel na pravidelné návštěvy. Jeho pracovní neschopnost přetrvávala proto, že v okolních městech nebyla poptávka po skladnících a on sám, jako člověk z vesnice, odmítal za práci dojíždět. Rodina tedy čerpala systém sociálních dávek plynoucích z jejich aktuální situace.

Vzhledem k tomu, že otec byl dlouhou dobu bez práce, kterou měl rád, ale okolí o něj nebyl zájem, tak začal analyzovat svou situaci a pochybovat o svých kvalitách. Netrvalo dlouho a své pohnutky se rozhodl utopit v láhvi alkoholu. Ten se stal jeho společníkem po celou dobu Jonášova růstu a vývoje. Otec po delší době začal trávit více času v místní restauraci, kam dřív chodil s kamarády z práce na pivo. Vracel se domů často opilý, měl tendence všechny informovat o svém příchodu.

Jonášova matka měla tak postupem času stále více povinností. Nejen že se starala o Jonáše, ale také musela často řešit sousedské stížnosti na manželovy pozdní návraty domů. Ve chvíli, kdy domů dorazil, vzbudil všechny přítomné a chtěl v bujaré a alkoholem posílené náladě diskutovat se sousedy o nejrůznějších tématech. Když neuspěl se svou touhou po komunikaci a všichni mu hlasitě naznačovali, aby toho

nechal, tak práskl dveřmi a usnul často v přízemí domu, kde bydlel. Jeho chování eskalovalo do té míry, že byl v pohrouženém stavu z domu vyveden Policií, poté co v opilosti a záchvatu upřímnosti hrozil sousedce, že jí ublíží. Díky tomu, že celá situace byla velmi hlasitá, tak jí přihlíželi i všechny jeho děti, přičemž manželka se snažila svému muži domluvit. Vše ukončil příjezd policejní hlídky, která Jonášova otce obvinila z rušení nočního klidu a odvezla jej na místní oddělení policie v Prachaticích.

Situace byla vyřešena blokovou pokutou ve výši 3000 Kč, kterou musel Jonášův otec zaplatit. Netrvalo dlouho a Jonášova matka pod tíhou mateřských povinností, doplněných neustálými neshodami s manželem požádala o rozvod, se kterým otec výslovně nesouhlasil. V souvislosti s bezpečím jejím a jejího dítěte bez vědomí svého manžela sbalila nejn nutnější věci a přestěhovala se do bytu ke svým rodičům v Liberci.

Otec samozřejmě na nic nečekal a manželku kontaktoval prostřednictvím telefonu nejdříve s omluvou, a když viděl, že manželka nesouhlasí s jeho chováním a odmítá se do současného rodinného prostředí s dítětem vracet, tak žádost o rozvod nakonec podepsal a zařekl se, že jí ani dítě už nechce nikdy vidět. Poté pokračoval v nezřízeném pití, ve kterém chtěl nově utopit žal ze ztráty rodiny. Jeho závislost jej jednoho dne přivedla až k mostu, z něhož Jonášův otec spáchal sebevraždu.

Dopis na rozloučenou nezanechal a Policie Jonášovu matku kontaktovala 6. 10. 2002 pouze s oznámením, že zemřel a jak k tomu pravděpodobně došlo. Když otec zemřel, Jonášovi bylo šest let a nastupoval do první třídy. Matka se vrátila zpět do Prachatic, kde se jí zázrakem podařilo získat garsoniéru a nakonec i práci v místním řeznictví. Byla motivována pocitem nového začátku a hnaná touhou o lepším životě. Se svými rodiči udržovala pravidelný kontakt, vzájemně se navštěvovali dvakrát za měsíc.

Jonáš mezitím rostl a vyvíjel se tak jako každé normální dítě. Protože byl fyzicky menší než ostatní děti a při sportovních aktivitách ne příliš obratný, postupem času si z něj někteří spolužáci začali dělat legraci, což on dost špatně snášel. Matka na třídních schůzkách zjišťovala, že se s Jonášem něco děje, protože když přišel domů ze školy, býval často mrzutý a nechtěl si s ostatními dětmi na nedalekém hřišti hrát.

Navíc se v sedmé třídě základní školy k celé situaci přidaly zdravotní obtíže spojené s bolestmi hlavy a žaludku. Jonáš často matce tvrdil, že mu je zle a ona s maximální důvěrou respektovala vše, co jí sdělil. Chlapcova školní absence začala být neúnosná a matka byla pozvána do školy k vysvětlení celé situace. Až tam mimo jiné

vyšlo najevo, že je její syn obětí šikany třech žáků vyššího ročníku. Výchovný poradce Jonášovi základní školy odeslal rodinu v květnu 2008 do pedagogicko-psychologické poradny v Prachaticích s žádostí o diagnostiku. Matka mezitím s Jonášem vedla doma dlouhé debaty o tom, co se vlastně děje. Chtěla vědět, kdy problémy ve škole začaly a kdy se Jonáš rozhodl, že s ní o tom nebude mluvit. Jonáš veškeré povídání sabotoval svou laxní povahou a několikrát své matce hlasitě odsekl, že on se o tom bavit nechce, protože mu nikdo nemůže rozumět, co opravdu zažívá. A navíc, kdyby prý to někomu řekl, stejně mu nebude nikdo věřit.

Krátce nato matka, Jonášovým postojem vyděšená, začala překotně rekapitulovat svůj dosavadní život zejména ve vztahu ke svému dítěti. Do péče psychologa byla nasměrována svým obvodním lékařem v červnu 2008, ve chvíli kdy v rámci preventivní prohlídky dospívajícího Jonáše čelila verbální konfrontaci se svým synem o jeho neustálých studijních problémech.

O celé situaci ve škole byla informována Policie spolu s odborem sociálně-právní ochrany dítěte. Sociální pracovníci byli nuceni provádět pravidelná šetření v místě bydliště, kdy bylo cílem zjistit aktuální rodinné klima, včetně upokojení základních lidských potřeb spolu se zabezpečením kvalitní výchovy ztrápeného Jonáše.

Krátkodobě došlo ke zlepšení a vzájemný vztah Jonáše a jeho matky směřoval k lepšímu. Jonáš si opět plnil své povinnosti a dokázal kontrolovat své projevy. Bohužel ne na dlouho, protože ve druhém pololetí posledního ročníku základní školy opakoval nevhodné chování a opět měl studijní problémy spojené s docházkou do školy.

Opakovaná šetření v rodině dovedla sociální odbor k dojmu, že výše zmíněná kritéria nejsou dostatečně naplňována a v souladu s blahem dítěte bylo přistoupeno k dalším institucionálním opatřením.

Ve výsledku bylo rozhodnuto Okresním soudem v Prachaticích o uložení předběžného opatření ze dne 12. 7. 2010, ve kterém byl Jonáš svěřen do pěstounské péče rodičů ze strany jeho matky.

Matčín zdravotní stav se horšil a poté, co bylo soudně určeno, že Jonáš je svěřen do pěstounské péče své babičky, matka se psychicky zhroutila a musela od téhož dne podstoupit dlouhodobou hospitalizaci v psychiatrické léčebně v Kroměříži. Zde byla přijata s akutními příznaky těžké deprese.

Jonášovi prarodiče čerpaly dávky pěstounské péče, protože Jonáš ještě nenabyl dospělosti a právě dokončil základní školu.

Přijímací řízení vykonal na střední školu v Českých Budějovicích, kam byl úspěšně přijat. Současně nastoupil na středoškolský internát na pokoj spolu s dalšími čtyřmi kluky. Netrvalo dlouho a studentský život jej začal bavit. Bohužel se objevila recidiva chování ze základní školy, tudíž měl Jonáš velké absence. V rámci třídního kolektivu okusil marihuanu, která mu zachutnala, a tajně ji s kamarády z internátu kouřil nejprve na společných akcích, kde se vyskytoval i alkohol, ale nakonec neměl zábrany ubalit si jointa přímo ve vyučování. Jeho chování eskalovalo a marihuana pracovala v jeho organismu vydatně. Nakonec vše vyvrcholilo tím, že ani první ročník střední školy nedokončil a byl vyloučen pro nevhodné chování a neustálou absenci. Při došetřování celé situace byl Jonáš označen za organizátora šikany, realizované na spolužáky jeho třídy. Jonáš sám vše při konfrontaci hrubě popřel a agresivně tvrdil, že se přece nic nestalo. Dále se ukázalo, že v rodině Jonášových pěstounů se podivně začaly ztrácet nejdříve peníze, poté cennosti a drobná elektronika. Kromě toho dlouhodobě odcházel z domova, nikomu neřekl, kde bude, často se vracel domů v pohrouženém stavu, byl verbálně agresivní a jeho prarodiče se ho začali bát.

Protože byla Jonášova situace neúnosná a jeho pěstouni naznali, že bude lepší, když chlapec bude v odborné péči, kontaktovali tedy odbor sociálně-právní ochrany dítěte v Prachaticích s prosbou o pomoc. Jelikož měl Jonáš již trvalé bydliště v adrese svých pěstounů, tak výše zmíněný odbor postoupil prosbu pěstounů k řešení konkrétnímu pracovníkovi sociálně-právní ochrany dítěte v Liberci, dne 26. 10. 2010. Bylo provedeno šetření v pěstounské rodině, kde Jonášovi prarodiče potvrdili, že nejsou schopni výchovu chlapce dále zvládat, nehledě k tomu, jakým způsobem likviduje a rozprodává vybavení domácnosti. Oba pěstouni byli zklamaní, že se jejich vnuk ocitl na šikmé ploše a i přes jeho nevhodné chování se snažili chlapce chránit a tvrdit pracovníkům péče o dítě, že on se přece polepší.

V souvislosti s blahem dítěte a zajištěním řádné výchovy bylo soudní cestou realizováno předběžné opatření, které nabylo účinnosti dne 1. 11. 2010 a na jehož základě byl Jonáš v doprovodu Policie dne 2. 11. 2010 umístěn do Diagnostického ústavu v Liberci.

Do režimu školského zařízení chlapec vstupoval s problémy. Neustále byly na pedagogické radě řešeny jeho kázeňské přestupky vůči vnitřnímu řádu, stejně tak jako jeho neochota k jakékoliv spolupráci. V tomto zařízení v rámci režimu vybraní chlapci každý den chodili v doprovodu pracovního instruktora na pracoviště. Práce jim byla financována a získané peníze měli chlapci použít na hrazení jízdného, při cestě za rodiči, vybraný víkend v měsíci.

Jonášova impulzivita a schopnost okamžité reakce na jakýkoliv podnět, se ale projevovala pouze ve chvílích, kdy se mezi ostatními chlapci něco závažného dělo. Na pracovišti nebyl schopen podávat stabilní, alespoň průměrný výkon. Neustále měl obtíže a překážky, které mu vykonání pracovního úkolu, znemožňovaly a dle jeho slov komplikovaly celkové provedení.

V rámci kontroly chlapců byly v Jonášově skřínce objeveny drogy, konkrétně pervitin. Při vyšetřování vyšlo najevo, že pravděpodobně toto množství donesl do školského zařízení někdo z těch chlapců, kteří byli o některém víkendu na dovolenkách mimo diagnostický ústav. Ukázalo se, že drogy, které byly nalezeny u Jonáše, nebyly jeho, ale jiný chlapec si je u něho pouze na čas schoval. Na základě rozhodnutí ředitele školského zařízení byla provedena plošná kontrola všech rizikových míst a bylo zabaveno různé množství tabáku, cigaretových papírků, zapalovačů, nefunkční elektroniky. V jednom případě došlo k nálezu i nefunkčního mobilního telefonu.

V rámci zprávy, kterou školské zařízení zasílalo orgánu sociálně-právní ochrany dítěte a soudu bylo uvedeno, že chlapec kromě závažného problému s užíváním omamně-psychotropních látek, trpí dále nadměrným stupněm agresivity, u které není vyloučeno, že může být i sebeustrukční. Dále byl zmíněn Jonášův negativní postoj k mužským autoritám a vzorům, neustále měl ve školském zařízení pocit, že je mu ubližováno ze strany výchovného personálu.

Po zákonném pobytu ve školském zařízení byl převezen na další specializované pracoviště zabývající se pomocí mladistvým chlapcům, kteří mají zkušenosti a problém s drogami. Tamní režim mu vyhovoval a zapojil se do něj takřka bez problémů. Po dovršení dospělosti se opět vrátil domů k matce, která byla před Jonášovými osmnáctými narozeninami propuštěna z psychiatrické léčebny. Rodina i přesto byla dále v péči a sledování úřadů.

PAVEL

Pavel se narodil 10. 10. 1993 v malé vesnici nedaleko Plzně. Jeho rodiče bydleli v rodinném domku v obci Chrást, kde se narodil jeho otec.

Ten pracoval jako truhlář v místní soukromé firmě Holý a synové. Měl pravidelnou pracovní dobu i přesto, že díky mnoha předem dohodnutým zakázkám cestoval po širokém okolí. Domů za rodinou se vracel většinou později odpoledne.

Pavlova matka dokončila studium maturitního oboru na Střední odborné škole ekonomické a podnikatelské v Plzni v červnu roku 1991. Po dobu následujících dvou let v oboru nepracovala a vždy měla práci střídavě podle aktuální situace. Roznášela noviny, prodávala v trafice a také po dobu čtvrt roku pracovala jako uklízečka. Většinou však vyhledávala brigády jako pomocná síla například při doplňování zboží v supermarketu. Tam se také postupem času vypracovala a získala pozici hlavní pokladní, zejména proto, že byla organizačně schopná a v pracovním kolektivu měla dobrou pozici.

V té době začala mít truhlářská firma, kde pracoval Pavlův otec finanční problémy, a byla nucena snížit množství zaměstnanců. Jelikož také pracovala jako dílčí subdodavatel, byla nucena zrušit některé lukrativní a předem již dohodnuté zakázky. Z toho důvodu byl Pavlův otec krátce před jeho narozením (po dobu necelých dvou měsíců) dlouho v práci a snažil se co nejlépe zabezpečit rodinu.

Předporodní stavy, které matka zažívala takřka bez podpory okolí, byly provázeny táhlými stavy beznaděje a strachu o zdraví nenarozeného dítěte. Matka krátce před porodem trpěla úzkostí a její psychický stav nebyl uspokojivý. Matčiny rodiče se snažili být jí k dispozici právě ve chvílích, kdy potřebovala podporu. Také se snažili své dceři pomoci i finančně a každý měsíc jí dávali konkrétní finanční částku. Její výše se odvíjela od momentálních možností obou seniorů. Samozřejmě se k nim připojil i Pavlův otec, který fyzicky vyčerpan, dále obstarával chod domácnosti.

Pavlův porod proběhl předčasně a bylo nutné zajistit maximální lékařskou péči k tomu, aby vůbec přežil. Kromě zápalu plic, kterým malý Pavlík prošel krátce po porodu, bylo nutné řešit i další zdravotní komplikace jeho matky. Vše se podařilo zdárně zažehnat a zvládnout. V rámci vyšetření se ale ukázalo, že existuje u Pavlíka podezření výskytu cystické fibrózy. Tato prognóza se při dalších specifických vyšetřeních potvrdila a Pavel byl nucen podstupovat specializovanou léčbu.

Dále rodině bylo nařízeno, aby upravila stravovací návyky právě vzhledem k Pavlově závažnému onemocnění. Nutno dodat, že zmíněná dieta, zaměřená na podporu trávení a k lepšímu využití absorbované potravy, byla pro rodinu dost velkou finanční komplikací. Nehledě k tomu, že Pavel byl nucen třikrát za den, vždy po dobu jedné hodiny inhalovat speciální kapsli, s obsahem léků podporujících usnadnění dýchání.

Zmíněný ventilátor byl rodině zapůjčen nemocnici v Plzni, přesně 4. 1. 1994, tedy krátce potom, co byla definitivně potvrzena avizovaná diagnóza. V rámci odhadů bylo také příslušným lékařem řečeno, že existuje předpoklad, že se Pavel nedožije příliš vysokého věku a s postupujícím vývojem se jeho zdravotní situace bude dále zhoršovat. Rodina již další dítě nechtěla, protože matka i otec měli dost starostí se zajištěním finančních prostředků pro chod domácnosti a celková péče o Pavla vyžadovala nadměrné úsilí.

Dalším palčivým problémem, který se jevil jako nebezpečný, byl psychický dopad všech událostí kolem Pavlova porodu a celkového zdravotního stavu na jeho rodiče. Hůře vše zvládala Pavlova matka, které oproti svému muži vnímala, že malý Pavel může zemřít ze dne na den a proto se k němu začala chovat nadměrně ochranně. Měla pocit, že tím omezí subjektivní rizika, která by způsobila Pavlíkovo zranění a následný pobyt v nemocnici.

Celkově s postupujícím Pavlíkovým vývojem na něj byla jeho matka stále více psychicky i fyzicky fixována. Otec se díky vypjaté situaci často mnohem více realizoval v práci a občas měl tendence skrytě holdovat alkoholu. Svůj vnitřní psychický tlak z aktuální rodinné situace probíral se svými kamarády a kolegy z práce, kteří mu pomohli alespoň částečně získat odstup, a on alkohol opustil s podmínkou, že mu zůstane jeho dosavadní práce.

V polovině února 1994 byla rodina zařazena do evidence odboru sociálně-právní ochrany dítěte a Pavel byl v péči sociálních pracovníků, stále však v místě bydliště. Realizované návštěvy ze strany úředního orgánu poukázaly na nesrovnalosti v zajišťování péče o malého Pavla. Zejména se jednalo o nedodržování stanovených stravovacích pravidel. Matka postupem času svěřené peníze používala k jinému účelu, než byly opravdu určeny a odkládala si je stranou s přesvědčením, že ona je potřebuje více než její nemocný syn. Ve vztahu k synovi nabyla dojmu, že to, co se stalo je

pochybení lékařů, a chtěla se z nemocnicí soudit. Tak se stalo dne 20. února 1994, kdy matka podala na policii trestní oznámení pro ublížení na zdraví směřované na adresu nemocnice v Plzni s odůvodněním, že žádá finanční kompenzaci v hodnotě půl milionu korun.

Z peněz, které vydělal její muž a z financí, které jí posílali její rodiče, byla schopna najmout právníka a rozhodla se vše opravdu řešit soudní cestou. V souvislosti s jejím psychickým stavem bylo nutné mnohé konzultace a rozhovory přesouvat, protože její zdravotní stav toho byl překážkou.

Nakonec kontaktovala občanské sdružení na podporu novorozenců Kojenec o.s. s důraznou prosbou o pomoc. Tamní právník jí poskytl potřebné kontakty a doporučil soudního znalce, který o průběhu matčina těhotenství, následných komplikacích během porodu i cystické fibróze, vypracoval detailní znalecký posudek. Dokument měl necelých 300 stran a rodina za něj zaplatila částku 4000 Kč.

Jednání o finanční kompenzaci rodinné situace malého Pavlíka, proběhlo v budově Okresního soudu v Plzni, dne 15. 3. 1994 za přítomnosti obou stran. Rozhodnutí v konkrétním sporu bylo odročeno pro nedostatečné množství materiálních podkladů vedoucích k objasnění důvodu trestního oznámení. Zpracovaný posudek zmíněný soud vzal sice v úvahu, nicméně si vyžádal detailnější a konkrétnější rodinou anamnézu navrhovatele.

Automaticky se do procesu více angažoval odbor sociálně-právní ochrany dětí, který rodinu permanentně sledoval a takřka každý týden byl v kontaktu s ošetřujícím lékařem malého Pavla. Rodina zažívala neohlášené návštěvy úřednic zmíněného odboru opakovaně.

Ze série návštěv orgán sociálně-právní ochrany dítěte zpracoval komplexní zprávu, která zahrnovala kritéria požadovaná soudem. Odročené jednání proběhlo 24. 3. 1994, kde bylo rozhodnuto na základě přezkoumání předložených materiálů, výpovědí obou stran, že nemocnice v Plzni nepochybně v péči, kterou matce i dítěti věnovala a že návrh matky tímto zamítá.

Ve chvíli, kdy soud stanovil rozhodnutí v neprospěch Pavlovi matky, tak ona začala být v soudní síni velmi vznětlivá, verbálně agresivní vůči rozhodující soudkyni a předtím než byla vyvedena ze soudní síně justiční stáží, byla jí uložena pokuta za urážky soudu ve výši 25000 Kč.

Situace v rodině Pavla, který v té době zkoušel první kroky, se začala měnit k horšímu. Matka stanovenou pokutu uhradila, ale stále hnaná touhou po pomstě, častěji zapomínala na své povinnosti spojené s chodem domácnosti a více času trávila telefonními hovory nejprve se svými kamarádkami a poté odborníky na rodinné právo.

Otec se na místo toho vzdal práce ve prospěch svého syna, nicméně i jemu se zdravotní stav začal měnit. Kromě rodinného klimatu, které zapříčinila Pavlova matka, začal mít otec častěji problémy s vysokým krevním tlakem. Prarodiče z otcovy strany zemřeli krátce před Pavlovým narozením a s tímto faktem se Pavlův otec v kontextu své rodiny těžko smířoval.

Odbor sociálně-právní ochrany dítěte již do spisu, určeného k soudu, uvedl informace o matce Pavlíka, o jejích problémech, stejně tak jako informace o rodinné situaci celkově. Protože se úředníci odboru setkali také s Pavlovou babičkou (matkou matky) a ta projevila enormní zájem na řešení celé situace v duchu blaha dítěte, došlo tedy k posunu.

Babička navrhla vlastní řešení. Požádala zmíněný odbor o to, aby do rodiny Pavlíka mohla začít docházet pečovatelská služba, která by mohla zajistit alespoň základní chod domácnosti a pomoci tak zklamanému otci malého chlapce. Při dotazu úředníků odboru zda je ona sama (babička) schopna do rodiny docházet a zabezpečovat svého vnuka, tak uvedla, že její zdravotní stav to nedovoluje.

Sociální odbor využil svých kompetencí a vydal rozhodnutí ze dne 27. 3. 1994, ve kterém bylo uvedeno, že do rodiny bude docházet každodenně pečovatelská služba a zajišťovat komplexní základní péči. Současně odbor sociálně-právní ochrany dítěte zahájil řízení o stanovení pěstouna malého Pavlíka. Jelikož bylo možné spolupracovat s Pavlíkovými prarodiči, a i u nich se nakonec ukázalo, že jsou schopni a ochotni se o Pavlíka starat i přes jeho obtíže, tak byl Pavlík ve svých třech letech svěřen do péče rodičů ze strany jeho matky. Pavel tedy bydlel se svou babičkou od června 1996, a pečovatelská služba dále zajišťovala dohled nad dodržováním již zmíněných pravidel.

Když se tak stalo, Pavlova matka rozhodnutí soudu neunesla psychicky a se svými rodiči přestala ze dne na den být kontaktu. Odmítala také vycházet z domu a většinu času trávila v domácnosti vágním způsobem života. S postupujícím časem se neustále stranila jakémukoliv kontaktu a začala mít příznaky paranoidního chování. Neustále trpěla pocity fyzického ohrožení cizí osobou, a proto nekomunikovala ani se sousedy

z vedlejšího bytu. Otec zažádal, aby se do pečovatelské péče dostala také jeho žena, čemuž bylo vyhověno dne 18. září 1996. Otec dále bydlel se svou ženou v bytě, kde dříve vychovávali společně svého syna, ale s chlapcem byl v kontaktu přes jeho babičku a vídal se s ním takřka denně. Zdravotní stav Pavlíkovi matky se zhoršil natolik, že byla umístěna na žádost svého manžela do ústavu sociální péče v Plzni v polovině října 1997.

Pavlův otec byl samozřejmě přítomen i momentu, kdy jeho syn šel 1. 9. 1999 do první třídy a oba byli velmi šťastní. Avšak na základě Pavlova zdravotního stavu a neustálé nutnosti využívat inhalační ventilátor v souvislosti s jeho diagnózou, bylo nutné přistoupit k individuálnímu studijnímu plánu. Ten byl schválen ředitelem školy zpětně k 1. 9. 1999 a týden nato byl Pavlovi přidělen osobní asistent ve výuce.

Ukázalo se, že je třeba, aby osobní asistence u rozvíjejícího se Pavlíka, probíhala i v domácnosti. Otec tedy souhlasil s tím, že bude jeho syn v péči osobního asistenta i doma a současně přiznal, že tím dojde ke zlepšení celkového stavu malého chlapce. Matka Pavla zůstávala nadále v ústavu sociální péče a otec ji, spolu se svým synem, pravidelně navštěvoval.

Individuální studijní plán se u Pavla osvědčil a ředitelem jeho základní školy byl schvalován každoročně. Po celou dobu školní docházky byla rodina v evidenci a péči orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Ten dvakrát ročně ve spolupráci se školou a otcem malého Pavla přezkoumával efektivitu a účinnost stanovených postupů. Spolužáci si na Pavlovo chování i jeho zdravotní obtíže zvykli i přesto, že se ho zpočátku stranili a nechtěli se s ním vůbec bavit. Tak mohl Pavlík na druhém stupni základní školy dospět k tomu, že se účastnil výměnného pobytu v Anglii na partnerské základní škole. Paradoxně jeho zdravotní stav nebyl překážkou odjezdu, protože za dobu pobytu v třídním kolektivu získal několik dobrých kamarádů, kteří se o něj starali. Osobní asistent s Pavlem odjel na výměnný pobyt také, ale po návratu byla celá spolupráce ukončena při zjištění, že základní sebeobsluhu zvládne Pavel i bez dopomoci.

V osmé třídě základní školy, tedy když bylo Pavlovi 14 roků, zemřel náhle jeho otec na srdeční příhodu. Rázem se Pavel ocitl v situaci, kdy neměl nikoho, kdo by se o něj mohl postarat. Byl tedy umístěn na základě rozhodnutí plzeňského soudu o předběžném opatření ze dne 8. 11. 2007 do krizového zařízení pro děti v Lounech.

Povinnou školní docházku ukončil právě tam a ve chvíli, kdy dosáhl patnácti roků, byl přemístěn na základě uloženého předběžného opatření do školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Podkladem umístění byla jeho neuspokojivá sociální situace a fakt, že zůstává sirotkem. I přesto, že byl umístěn v krizovém zařízení pro ohrožené děti, tak měl ze zákona nárok na úhradu sirotčího důchodu, který mu byl v pravidelných měsíčních intervalech vyplácen. Finance v této chvíli spravoval orgán sociálně právní ochrany dítěte, který byl jeho zákonným zástupcem.

Pobyt v Klokánku probíhal bez komplikací do chvíle, než se Pavel dostal do sporu s jednou z tet. Pavel, tehdy v období adolescence a zvýšené touhy testovat stanovené hranice, byl na jednu z tet verbálně agresivní s náznaky agrese fyzické – zatínal pěsti, čelisti, vzdorovitě dupal a rozhazoval vybavení i hračky Klokánku po učebně. Jelikož se tyto situace opakovaly, vedení Klokánku analyzovalo chování mladistvého Pavla a základní snahou bylo zajistit jeho bezpečnost, stejně tak jako bezpečnost zaměstnaneckého personálu. Tamní psycholog pracoval s Pavlem individuálně, ale výsledky jeho práce měly krátkodobý charakter. V souvislosti s příchodem dalších dětí do krizového zařízení, a tudíž nastalé změně, Pavel nebyl schopen tuto změnu vhodně přijmout, neustále vzdoroval, často měl tendence veškeré společné aktivity sabotovat a kazit je i ostatním klientům Klokánku. Vedení krizového zařízení tedy kontaktovalo zpětně sociálně-právní ochranu dítěte s prosbou o řešení situace. Orgán péče o dítě navštívil zmíněné zařízení a bezprostředně kontaktoval spádový soud s návrhem o umístění dítěte do jiného zařízení.

Soud návrhu vyhověl a rozhodl dne 23. 12. 2007 o uložení ústavní výchovy do dovršení dospělosti s tím, že chlapec bude bedlivě sledován. Rozhodnutí nabylo účinnosti následujícího dne a chlapec byl umístěn do dětského diagnostického ústavu v Praze.

MICHAL

Michal se narodil 4. 3. 1996 jako jedináček. Spolu se svými rodiči bydlel v rodinném domě s velkou zahradou nedaleko Břeclavi.

Oba rodiče měli hospodářství a těžce pracovali v zemědělství. Malý Michal byl od počátku vedený k tomu, aby dokázal za práci vzít a nebál se jí. Rodiče i přesto, že spolu byli schopni pracovat, tak Michalově matce vadila občasná manželova náladovost a chuť jít si popít pivo s kamarády v místní hospodě, na místo toho, aby s ní byl doma a pomohl jí ještě s domácností. Uživit rodinu bylo obtížné, ale oba rodiče se i přes časté neshody snažili plnit vše, co bylo potřeba, aby malý Michal mohl fungovat tak jako běžné dítě.

První problémy a obtíže nastaly ve chvíli, kdy zemědělské družstvo, u kterého byl zaměstnaný Michalův otec jako traktorista, šlo do konkurzu kvůli změně vedení. Nový majitel se rozhodl snížit množství zaměstnanců i spolupracovníků a smlouva Michalova otce se zemědělským družstvem nebyla již následující rok prodloužena. Otec se, tedy v době, kdy byly Michalovi dva roky, ocitl bez práce, a i když se soustředil častěji na práce spojené s domácím hospodářstvím, tak mu začalo vadit, že už není pro okolí tak důležitý, jako tomu bylo v době, kdy pracoval pro družstvo.

Rok 1998 byl pro oba manžele i malého Michala zlomový neboť matka přestala tolerovat otcovu zálibu v požívání alkoholu a došlo k prvním větším vzájemným konfrontacím. Při nich otec malého Michala tvrdil, že má vše pod kontrolou a dokáže s pitím přestat, naproti tomu matka zastávala názor, že jeho pití je natolik závažným problémem, že už nechce ve společné domácnosti žít. Jelikož si oba trvali na svém a neustále se dohadovali, nebylo možné dojít k posunu v komunikaci. Michalova matka vše začala povídat sousedce, se kterou diskutovala o různých věcech vždy ve chvíli, kdy pracovala za svým domem na zahradě. Malý Michal si vždy hrál opodál.

Díky sousedským vztahům a vzájemné otevřenosti matka malého Michala dospěla k tomu, že by bylo dobré vše, co zažívá sdělit odborníkům. Bez vědomí svého manžela se obrátila ve strachu na odbor sociálně-právní ochrany dítěte s prosbou o pomoc.

Do rodiny zavítala sociální pracovnice a provedla šetření, na základě kterého odbor rozhodl o ambulantní péči a pravidelném kontaktu s rodinou malého Michala. Prvořadým cílem bylo zajistit bezpečí matky a dítěte.

Dlouho však trvalo, než matka sama začala o problémech svého muže mluvit kriticky. Dlouho také trvalo období, kdy svého muže omlouvala a hájila se slovy, že on je živitel rodiny a že to nemá zrovna lehké.

Při kontaktu sociálního odboru s otcem malého Michala došlo k vzájemné konfrontaci, kdy se otec rozzlobil, protože na svém problému s pitím neviděl nic závažného. Po této konfrontaci nastal však krátkodobě obrat k lepšímu. Otec s pitím polevil, skoro přestal, a začal se více starat i o malého Michala. Ke své ženě stále přistupoval s despektem a mírným opovržením, které dával najevo vždy, když se jí něco náhodně nepovedlo. To už žena přestala vnímat a byla spokojená, že ji manžel neusurpuje svými násilnickými náladami a opileckými výstupy.

Na přelomu června a července téhož roku se otec jednoho vrátil domů opět velmi opilý a snažil se, posilněn alkoholem, najít se svou ženou společnou řeč. Ta, podle sousedčiny rady trvala na tom, aby její muž skoncoval s pitím, jinak že je schopna vzít svého syna, sbalit věci a odstěhovat se zpátky ke své matce. Otec dál své ženě vysvětloval, že je to vše jenom nedorozumění, že on by pro ni udělal všechno na světě, a když viděl, že ona si neoblomně hájí svůj názor, byl schopen začít agresivně gestikulovat a obviňovat ji, že není vůči němu, domácnosti i svému synovi dost pečlivá.

Situace se vyhrotila natolik, že muž svou ženu surově napadl a uštědřil jí několik pohlavků. Bil ji v oblasti hlavy, štípal a neustále na ni křičel, že ona s ním prostě zůstane. Až vše skončilo, pohrozil jí, že pokud to někomu řekne, tak že bude bita mnohem více. Celé situaci přihlížel i malý Michal, který si hrál opodál a ve chvíli, kdy otec ženu bil, tak začal hlasitě brečet.

Další dva roky žila žena spolu se svým synem v trvalém strachu o život svůj i svého syna. Její manžel dál pokračoval v bujarém pití a čas od času udeřil i tehdy čtyřletého Michala. Matka se vždy snažila svého syna chránit vlastním tělem, ale mnohdy to vůbec nepomohlo a malý Michal utřzil několik ran, která na jeho těle zanechávala četné podlitiny.

I přes skryté násilí a viditelné následky na fyzickém i psychickém stavu matky malého Michala rodina o své situaci dále mlčela a nastal čas, kdy měl jít malý Michal do první třídy.

V září roku 2002, právě při zápisu do první třídy, se ukázalo, že malý chlapec má problémy s pravolevou orientací, je velmi rozrušený, nedokáže se plně soustředit na

svěřený úkol a činnosti, které plní jsou vykonávány velmi rychle a překotně. Proto bylo na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny ze dne 4. 9. 2002 rozhodnuto o odkladu školní docházky. V té době také došlo k tragické události, která rodinu zasáhla. Michalův otec, který holdoval stále alkoholu, sice získal opět práci, ale krátce poté, co do ní nastoupil, měl mozkovou příhodu, která měla fatální následky, na něž 10. 9. 2002 zemřel.

Matka se i s malým Michalem přestěhovala zpět ke své matce a nedlouho poté si našla i nového partnera. Chtěla, aby malý Michal žil v úplné rodině.

Po roční známosti se žena v září 2003 opět vdala, tentokrát za muže, který byl lékařem v břeclavské nemocnici. Sňatek byl civilní a Michal si s novým tatínkem zpočátku rozuměl. Nový manžel matky se snažil chlapci plnit vše, co si on řekl. Snažil se tak nahradit mu původního otce. Současně se Michalově matce svěřil s tím, že on měl také syna, který mu tragicky zemřel při autonehodě v roce 2002.

Michalova školní docházka začala po ročním odkladu v září 2003 a od té chvíle pracoval průměrně tak jak většina jeho vrstevníků. Michal byl jako dítě velmi upovídaný a často trávil více času v přítomnosti učitelů i ve vyšších ročnících.

Na druhém stupni základní školy však, po pohnutce kamaráda, začal obdivovat levicová hnutí a líbily se mu myšlenky někdejšího německého vůdce Adolfa Hitlera. Na konci osmé třídy, kdy přečetl Mein Kampf a hrdě se k ní hlásil, začala jeho revolta vůči nastaveným pravidlům. S partou spolužáků často trávil vyučování za školou, většinou poslechem hudby, touláním se po ulicích a postupem času i pouličními rvačkami mezi chlapci.

Protože často potřeboval peníze na jídlo a další drobnosti, o kterých matce neříkal, tak ji vždy poprosil o vše zmíněné a ona mu to zajistila. Časem začal rozprodávat svoje oblečení i spotřební elektroniku, kterou měl ve svém pokoji, ale vždy tak, aby se na nic nepřišlo. Matce i svému novému otci stále tvrdil, že je vše v pořádku a věci, které chybí, najde a napraví.

Při jedné z hodin občanské výchovy v deváté třídě základní školy se spolužákem v hodině, už po několikáté, diskutovali o tom, co budou dělat po škole. Ve chvíli, kdy je napomenula učitelka, aby se ztišili, tak ji Michal polohlasně velmi vulgárně označil a bavil se dále. Učitelka si vyžádala jeho žákovskou knížku, do které mu napsala

poznámku se slovy, aby ji podepsaly i jeho rodiče a že by rodiče ráda viděla, aby si o všem promluvili.

Michal poznámku v žákovské knížce přijal bez reakce, ale po chvíli se v něm objevil vztek. Požádal tedy o to, aby mohl odejít na toaletu, kde si připravil již předem kovovou tyč, se kterou učitelku po návratu do třídy bez varování napadl a způsobil jí tržnou ránu na levém rameni spolu s několika podlitinami. Okolní spolužáci byli v takovém šoku, že nikdo z nich nebyl schopen Michalově počínání zabránit a nápravná opatření se rozběhla až poté, co jeden ze spolužáků vyběhl ze třídy s křikem o pomoc. Křik slyšel školník, který rychle přiběhl a dokázal Michalovi zabránit v jeho dalším počínání. Mezitím si od jednoho chlapce vypůjčil mobilní telefon a zmíněné pedagožce přivolal lékaře.

Současně byla o celé věci bezodkladně informována policie, která byla na ve škole necelých pět minut po přijetí tísňového volání. Ta zajistila Michalův bezpečný a klidný odchod ze školy. Michal byl pak odvezen k dalším úkonům na služebnu břeclavské policie. Sem krátce nato dorazila jeho matka a byla obeznámena s celou situací. Michal byl obviněn z trestného činu ublížení na zdraví a hrozilo mu pět let odnětí svobody.

Michalův nevlastní otec získal doporučení na právního zástupce mladistvých, který v té době slavil velké pracovní úspěchy. Proto se na něj obrátil ve věci spáchaného činu svého nevlastního syna. Díky jeho jednání a rychlému přístupu zmíněného odborníka bylo Okresním soudem v Břeclavi rozhodnuto dne 30. 6. 2012, že s přihlédnutím k nízkému věku obžalovaného a vzhledem k možné nápravě jeho chování, je nutno zabezpečit specializovanou péči, tudíž by měl chlapec docházet na terapie zaměřené k podpoře vlastního uvažování a schopnosti sebereflexe. Tato terapie začala být realizována 5. 7. 2012 ve školském zařízení nejmenovaného regionálního města. Výsledkem terapie mělo být pochopení vlastního jednání spolu s pochopením vlastních pohnutek k jednání samotnému. Bohužel byl Michal schopen terapii absolvovat pouze ve třech sezeních a na další už nedorazil. Když odjížděl z domu, matce i nevlastnímu otci sděloval, že jede na zmíněnou terapii. Tam ale nedorazil a místo toho se setkával dále se svými kamarády ze základní školy a pokračoval ve svém závadovém chování.

Odbor sociálně-právní ochrany dítěte se o rodinu zajímal už ve chvíli, kdy docházelo k domácímu násilí, realizovaném na Michalově matce, následně byla rodina ve sledování po celou dobu od roku 2002, kdy zemřel Michalův biologický otec. Do

roku 2003, tedy do doby než se Michalova matka opět provdala, čerpala ze systému sociálních dávek konkrétní příspěvky.

Ve chvíli, kdy se ukázalo, že Michal na terapii nedochází, byl opět kontaktován odbor sociálně-právní ochrany dítěte spolu se zmíněným soudem a žádostí o další postup. Odbor sociálně-právní ochrany po dohodě s matkou navrhl, aby byl chlapec umístěn v institucionální výchově školského zařízení, zabývajícím se prevencí vzniku sociálně-patologických jevů.

Na základě žádosti matky o dobrovolném pobytu syna ve specializovaném školském zařízení, ze dne 10. 7. 2012, došlo k tomu, že ještě téhož dne byl Michal přiveden do školského zařízení právě v doprovodu své matky. Po celou dobu ona působila velmi ustrašeně a nejistě. Naproti tomu Michal se snažil být silný, v určitých ohledech dost suverénní a nekompromisní.

Průběh chlapcova pobytu by bylo možné charakterizovat tak, že vše dosažené záviselo takřka vždy na Michalově náladě. Dalo by se tvrdit, že jeho motivace ke změně chování a opuštění zajetých kolejí, závisela na notném úsilí všech pracovníků zmíněného zařízení, protože Michal nepatřil k těm klidnějším. Často byly řešeny jeho agresivní výpady vůči slabším členům tamní komunity a nejednou byl v celostátním pátrání v médiích, protože se dopustil útěku. O tomto jeho konání byla vždy vyrozuměna jeho matka, která se o něj strachovala.

Když byl Michal na útěku, dostal se také ke zkušenosti s drogami, které zpočátku užíval experimentálně, po krátké době však u něj vznikla enormní potřeba mít danou drogu, konkrétně pervitin, k dispozici a ten si aplikoval i několikrát týdně.

Chlapcův dobrovolný pobyt ve školském zařízení vypršel dne 12. 8. 2012 a Michal ihned po opuštění školského zařízení putoval s matkou do svého bydliště. Krátkodobě se jeho chování upravilo, po čase se opět chytnul nevhodné party a pokračoval v předchozím konání.

Jelikož Michalovo závadové chování přetrvávalo a nabývalo na intenzitě, tak sociální odbor Městského úřadu v Břeclavi zaslal zmíněnému soudu návrh na uložení předběžného opatření a chlapec se ocitl 20. 8. 2012 za branami školského zařízení opět, tentokrát v doprovodu Policie, která jej zadržela poté, co byl aktérem pouliční rvačky. O opětovném umístění Michala do školského zařízení byla také informována jeho matka i nevlastní otec.

Při druhém umístění byl Michal po necelých dvou týdnech schopen získat nadhled nad svou situací a definovat, proč dělal tolik špatných věcí. Dokonce upravil svůj vztah vůči matce a nevlastnímu otci. Po řádné době pobytu, kdy si vesměs plnil vše stanovené, tak byl přemístěn do výchovného ústavu nedaleko Plzně, kde docházel na učební obor kuchař-číšník.

Po dovršení dospělosti byl propuštěn z výchovného ústavu a získal práci pomocného kuchaře v jídelně strojního závodu KOVO Břeclav. Zde podle posledních informací vykonává své zaměstnání až doposud.

MARTIN

Martin se narodil z incestního vztahu dcery a jejího otce, Martinova dědečka. Chlapec se narodil 21. 4. 1991 v obci Boňkov.

Rodina již tehdy žila v neutěšené sociální situaci, neboť přišla o střechu nad hlavou díky uzavření nevhodné zástavní smlouvy. Ve chvíli, kdy se Martin narodil, rodina obývala dům na okraji obce, ve kterém dříve býval sklad ošacení a vybavení pro místní stavební firmu Herálek a.s. Tato firma bohužel zkrachovala, protože její majitel peníze ze zakázek průběžně převáděl na konto své dceřiné společnosti Dudek a spol. a tím způsobil zánik stavební firmy. V rámci vyšetřování vyšlo najevo, že krach stavební firmy byl cíleně plánován a vše nasvědčovalo tomu, že zmíněný majitel peníze použil k jiným účelům, než bylo třeba. Obecní zastupitelstvo tedy rozhodlo o vytvoření sociálního bydlení pro osoby v obtížných životních situacích a celá rodina se do domu nastěhovala 10. 6. 1990

Otec dítěte, Martinův dědeček, byl v minulosti trestně stíhán za drobné krádeže. Díky nim měl také zkušenost s institutem veřejně prospěšných prací, které vykonával v rámci úklidu města. Kromě jiného strávil za mřížemi jeden rok kvůli krádeži závěsného vozíku. Sám prošel institucionálním prostředím a výchovou ve chvíli, kdy mu zemřeli oba rodiče a on byl umístěn do dětského domova. V rámci pobytu v dětském domově vystudoval učební obor květinář na odborném učilišti v Hranicích na Moravě a krátce po vyučení na této pozici pracoval.

Martinova matka, otcova dcera, dovršila dospělost ve chvíli, kdy byla v prvním ročníku učebního oboru prodavačka na odborném učilišti také v Hranicích na Moravě. Její biologická matka byla Romka, takže ve chvíli, kdy se u chlapcovy matky začala projevovat puberta, dokázala být velmi spontánní, impulzivní a temperamentní. V rámci komunikace s ostatními často nevěděla kdy přestat a bylo obtížné s ní jednat o závažnějších věcech. Měla také ještě další dva mladší sourozence, bratra a sestru, kteří spolu s jinou rodinou žijící v obci Boňkov emigrovali v roce 1986 do Velké Británie a odcestovali tam se souhlasem svého otce. S matkou těchto dvou sourozenců, která byla i matkou otcovi dcery, se otec rozvedl ve chvíli, kdy se vrátil z výkonu trestu odnětí

svobody a jeho žena měla jiného muže. Martinově matce v té chvíli bylo sedmnáct let, měla dokončenou základní školu a starala se o domácnost.

V domě na okraji obce tedy žil otec, Martinova matka a Martin. Obývali v přízemí celkem tři místnosti. V domě si zařídili také provizorní místo na vaření a společné jídlo. Samozřejmě ve chvíli, kdy se Martin narodil, tak do rodiny vstoupil odbor sociálně-právní ochrany dítěte, který okamžitě lpěl na dodržení všech podmínek vedoucích k zabezpečení řádné výchovy. Odbor se zajímal zejména o situaci rodičů a to v jakých podmínkách dítě vyrůstá.

V roce 1991 Martinův otec pracoval jako pomocný stavební dělník ve firmě Kopřiva a.s. a mnohdy musel do práce i o víkendu. Jako vyučený květinář měl s těžší fyzickou prací ze začátku problémy, ale zvyknul si celkem rychle a do pracovní party zapadl a ostatní ho respektovali. Zde pracoval po dobu necelých tří let, do doby krátce po Martinových čtvrtých narozeninách. Po celou dobu měl stálý příjem a rodina žila celkem slušně. S vidinou lepší budoucnosti a myšlenkou na blaho svého syna chtěl rodině otec přilepšit a rozhodl se spolupodílet se na černém obchodu se stavebním materiálem.

Když se na věc v roce 1998 přišlo, byl z práce okamžitě propuštěn a soudce Okresního soudu v Přerově mu dne 15. 10. 1998 sdělil obvinění z trestného činu krádeže ve spoluúčasti. Následně mu byl uložen podmíněný trest v délce trvání dva roky s odkladem na pět let. Současně mu byl také nařízen dohled probačního úředníka, který trval zmíněné dva roky.

Také se přihlásil dne 17. 10. 1998 na úřad práce a pobíral klasické příspěvky v nezaměstnanosti. Samozřejmě se pravidelně podroboval žádostem o práci a celému koloběhu s cílem získat vhodné pracovní místo a zabezpečit tak svou rodinu. Kromě toho čas od času chodil pracovat ilegálně a získané peníze vždy použil na zabezpečení rodiny.

Tak jako mnoho jiných mužů v jeho věku, měl i Martinův otec své slabé stránky a jednou z nich byla jeho pozitivní vazba k hracím automatům. Zkusil to jednou a náhodně vyhrál. Od té chvíle, když byl někde mimo domov a měl možnost dostat se k jeho „koníčku“, neodolal a byl schopen před hracími automaty trávit spoustu času. K automatům se opět přidalo požívání alkoholu a nastaly chvíle, kdy Martinův otec často ani nedorazil domů, nebo jej přivedli kamarádi v pohrouženém stavu. Po návratu domů

měl často tendence malého Martina trestat za nejrůznější, i nesmyslné, prohřešky. Martinova matka se všemu snažila zabránit, často vlastním tělem a tak i ona nesla známky fyzického násilí. Otec veškeré násilí realizoval za zavřenými dveřmi, a proto se dost dlouho o ničem nevědělo.

Až ve chvíli, kdy měl jít malý Martin 1. 9. 1997 do školy, si paní učitelka si u zápisu všimla, že je chlapec nezvykle pobledlý a na předloktí obou rukou má modřiny. Když se ptala, co se mu stalo, začal se zadržávat a nebyl schopen dát dohromady celou větu. V jedné chvíli se dokonce pomočil. Okamžitě oslovila jeho matku s prosbou o vysvětlení. Ta řekla, že když je chlapec rozrušený, tak se mu tohle všechno občas stane a že není třeba věnovat tomu zvláštní pozornost. Zmíněné učitelce, ale věc nedala, a opět kontaktovala odbor sociálně-právní ochrany dítěte, který s matkou následující den provedl pohovor. Zde byla Martinova matka upozorněna na rizika i sankce plynoucí z absence rodičovské role.

V rámci úředního prostředí zmíněného odboru matka spontánně nabyla dojmu, že smutné tajemství mezi ní a jejím otcem může být vysloveno a konkrétním pracovním vše pověděla. Ty okamžitě alarmovali policii s žádostí o trestní oznámení na manžela Martinovi matky. Dále Martinova matka vypověděla, že nemá představu, kam by šla, aby své dítě ochránila a zároveň ho mohla mít u sebe. Byla odkázána na konkrétní občanské sdružení provozující azylový dům pro matky v tísní se statutem utajené adresy. Bohužel v tomto zařízení nebylo volné místo, proto konkrétní odbor péče o dítě ve spolupráci s Martinovou matkou aktivně dále hledal. Nakonec dospěl k tomu, že byl chlapec rozhodnutím Okresního soudu v Přerově ze dne 13. 2. 1998 umístěn do pěstounské péče na přechodnou dobu. Jeho matka pak našla útočiště v azylovém domě zmíněného občanského sdružení.

Martinův otec poté, co jeho manželka získala azyl v domě pro matky v tísní, měl pocit, že na něj nikdo nikde už nečeká a že může žít již volně. Než byl pravomocně odsouzen a nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody tak jej jeho slabost pro hrací automaty a zahálčivý způsob života dovedla do stavu deliria, na nějž pak dle lékařské zprávy v červnu roku 2005 zemřel.

Chlapec byl s matkou v kontaktu písemně formou dopisů až do svých patnácti let. V roce 2005 se účastnil odpovědní soutěže pro žáky základních škol, ve které se umístil

na druhém místě a obdržel výhru. Tou byla SIM karta do mobilního telefonu s předplaceným paušálním tarifem.

Jelikož byl Martin od roku 1998 v pěstounské péči staršího páru, který o dítě dříve velmi stál, ale vzhledem k neplodnosti muže své dítě nakonec mít nemohli, snažili se Martinovi plnit vše, o co řekl. Dbali na to, aby prospíval ve škole, chodil čistě oblečený a upravený. Současně se snažili dbát o to, aby mezi ostatními spolužáky nebyl sociálně v pozadí, tzn., že mu platili školní výlety, stejně tak jako vybavení do školy a i do zájmových kroužků.

Výhru ze školní soutěže Martin vložil do nového mobilu, který od pěstounů obdržel za pololetní vysvědčení. Od té chvíle se některé věci začaly komplikovat. Martin s vědomím nového mobilního telefonu volal všude, kam se dalo a patřičně dlouho. Neměl pocit, že by měl kontrolovat, kolik provolal a kdo bude mít na zaplacení měsíční faktury. Situace dospěla do momentu, kdy od telefonního operátora přišla opakovaně faktura na necelých deset tisíc korun. Martinovi bylo důrazně vysvětleno, že jsou věci, které se prostě nedělají. Současně mu bylo pěstouny pozastaveno kapesné, které dostával na měsíc a musel se doma podílet častěji na domácích pracích. Bohužel faktura, znějící na podobný finanční obnos, adresovaná pěstounce Michala, přišla opětovně.

Ve chvíli, kdy chtěli pěstouni s chlapcem mluvit o vzniklém problému, utekl před nimi do svého pokoje a zamknul se uvnitř. Do dalšího rána nevyšel z pokoje a až ve chvíli, kdy odcházel následující den do školy, tak se s pěstouny potkal osobně. V té době už oba pěstouni zaujali vůči Martinovu chování shovívavější postoj než předchozí den a snažili se s ním o všem přátelsky diskutovat. Mladý pubescent nabyl dojmu, že je jeho chování omluvitelné v každé chvíli a tudíž začal testovat, už tak vágní, hranice výchovy, které pěstouni v Martinově výchově nastavili.

Právě v roce 2006, kdy chlapec ukončoval základní školu, došlo k tomu, že v rámci neshody se spolužákem, který se nevhodně vyjadřoval na adresu jeho biologické matky, jej několikrát udeřil do břicha, kopnul ho do levé nohy a povalil jej na zem. Kromě jiného mu způsobil otřes mozku a tržnou ránu na levé noze. Ukázalo se také, že zdravotní stav napadeného nedovoluje, aby byl přítomen ve výuce.

Při vyšetřování celé události opět vyšlo najevo, že si chlapec útok od Martina nevymyslel, nýbrž je to pravda. Při konfrontaci obou stran tváří v tvář se Martin

z nepochopitelných důvodů opět pomohl. Při dalším řešení se dál odmítal s kýmkoliv bavit o svých zdravotních problémech a hrubě všem tvrdil, že to byla jen nehoda.

Psychologická intervence realizovaná dne 10. 7. 2006 ukázala, že Martinova enuréza¹⁰⁷ a jak se později ukázalo také častá enkopréza¹⁰⁸, je důsledkem fyzického i psychického týrání v dětském věku. Druhotně se u Michala projevila lehká mozková dysfunkce, charakterizovaná zvýšenou emoční labilitou, impulzivitou a poruchami pozornosti. Vše zjištěné, bylo diagnosticky ověřeno a následně potvrzeno se slovy, že je třeba Michalovi věnovat zvýšenou pozornost a že jeho chování vykazuje jisté abnormality.

Doporučený psychiatr provedl s Michalem komplexní pohovor, na základě jehož výsledku stanovil vhodnou medikaci. Cílem bylo snížit projevy neustálého neklidu a impulzivity, což v důsledném dodržování medikace nastalo. Bohužel problémy s enurézou a inkontinencí neustále přetrvávaly. Pěstouni proto začali celou situaci řešit pragmaticky a reálně. Chlapce dvakrát za noc vždy šli vzbudit s prosbou, aby si zašel na toaletu. Tento přístup se osvědčil a model spolupráce nesl své výsledky.

Školní incident, ve kterém byl Michal označen za jednoho z hlavních aktérů, měl své dokončení ve formě ředitelské důtky a sníženého stupně z chování. Michal tedy ukončil základní školní docházku regulérně ve věku patnácti let v roce 2006 a chtěl pokračovat ve studiu na učitelském oboru autoklempíře v Zábřehu na Moravě.

Tam úspěšně nastoupil do prvního ročníku ve školním roce 2006/2007 a těšil se na nový život. Pěstouni jej stále financovali a podporovali až do chvíle než se ukázalo, že Michal na praxi vůbec nedojíždí, ve škole má studijní problémy a neplní si stanovené povinnosti. První ročník byl Michalovi ukončen pro neúčast na praxích a časté studijní obtíže.

Po předchozí zkušenosti pěstouni již předvíдали a po poradě s orgánem sociálně-právní ochrany dítěte naznali, že by bylo dobré chlapce umístit do specializovaného zařízení, řešícího patologické formy chování mladistvých. Prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dítěte v Přerově požádali opět okresní soud o stanovení předběžného opatření ve výchově mladistvého Michala. Ten byl na základě zmíněného

¹⁰⁷ bezděčné noční i denní pomočování - viz. http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=enur%E9za

¹⁰⁸ neschopnost dítěte zadržet stolici, mimovolní vyprazdňování stolice ve věku, kdy to už není normální

opatření ze dne 15. 11. 2006 umístěn v diagnostickém ústavu pro mládež v Brně. O měsíc později vydal stejnojmenný soud rozhodnutí a uložení ústavní výchovy do dovršení dospělosti z důvodu zabezpečení řádné výchovy mladistvého delikventního Michala.

Při nástupu se chlapec choval rutinně a opět se snažil zapůsobit na všechny přítomné svým familiérním chováním, které bylo doprovázeno neustálými vtípkami a komentáři. Do programu se zapojoval průměrně. Snažil se, být platným členem i při skupinových aktivitách.

O jeho problémech s inkontinencí a enurézou nevěděl v komunitě nikdo do té doby, než se ukázalo, že se Michal moc často nevěnuje osobní hygieně a mírně zapáchá. Při upozornění Michala psychologem školského zařízení na reakce ostatních adolescentů, se Michal vyjadřoval s despektem a snažil se zapírat. Bohužel jej tato situace potkávala mnohem častěji i při běžných činnostech v rámci režimu zařízení. Chlapcova situace byla konzultována s mnoha odborníky z řad lékařů, poradenských psychologů i terapeutů a nikdo nebyl schopen určit příčinu jeho obtíží definitivně. Každý z těchto odborníků vždy řešil problém Michalovi inkontinence a enurézy s ním osobně, a jelikož byl Michal zdatným řečníkem a manipulátorem, tak dokázal každému napovídat něco jiného.

Vzhledem k jeho obtížím a z hlediska jeho dalšího vývoje bylo rozhodnuto o přemístění Michala z diagnostického ústavu pro mládež v Brně do specializovaného výchovného ústavu pro mládež ve Dvoře Králové nad Labem. Sem byl Michal přemístěn 10. 1. 2007. Poté co byl přemístěn do zmíněného ústavu, rozhodl Michal opět kontaktovat svou biologickou matku, snažil se a volal jí na číslo, které měl na papírku s jejím jménem. Napsal jí dokonce několik dopisů. Odpovědí mu ale bylo pouze smuteční oznámení vložené v obálce s jeho všemi dopisy a slovy ředitelky azylového domu, kde matka setrvala naposledy, že jeho matka nešťastně zahynula pádem z okna v roce 2007.

MATĚJ

Chlapec se narodil 5. 4. 1994 matce, která jej odložila do babyboxu v městském obvodu Prahy 9, dne 7. 4. 1994.

Matka byla Romka, pocházející z vesnice na východním Slovensku. O jeho otci nikdo nic nevěděl.

İhned poté, co byl chlapec ve schránce nalezen, se ho po převozu do nemocnice, ujali sestry porodnického oddělení. Jelikož neměl žádné jméno, rozhodla se staniční sestra, se svolením primáře porodnického oddělení, dát mu stejné křestní jméno jako má pan primář. Chlapec dostal jméno Matěj a po několika týdenním pobytu na porodnickém oddělení, byl dán k adopci.

Celý proces svěření dítěte k adopci řešil Obvodní soud pro Prahu 9, který rozhodl o svěření dítěte k adopci manželskému páru z Neratovic. Rozhodnutí soudu bylo pravomocné 23. 5. 1994. Manželé Novákoví dítě sami mít nemohli, proto v době, kdy tato skutečnost vyšla najevo, na nic nečekali a rozhodli se ke statutu adoptivních rodičů. Matěje si Novákoví odvezli domů následujícího dne a snažili se mu zabezpečit vše, co bylo třeba.

Současně od té chvíle kontaktoval rodinu orgán sociálně-právní ochrany dětí v Neratovicích, který sledoval veškeré podmínky Matějova vývoje. Jeho adoptivní rodiče byli velmi šťastní, protože si při procesu adopce a vyplňování nejrůznějších dotazníků, moc přáli dostat chlapce.

Matěj se v rodině vyvíjel zpočátku pomaleji než běžné dítě, měl problémy s přibíváním na váze, ale poté, co překročil hranici prvního roku po narození, tak se začal celkově zlepšovat. Matějova adoptivní matka dříve pracovala jako učitelka na prvním stupni základní školy v Neratovicích, adoptivní otec pracoval v pekárně a každodenně brzo vstával. Oba dva byli schopni se, dle slov orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, o malého Matěje rádně starat.

Matka, formovaná svou profesí, se snažila od začátku Matějovi vštěpovat patřičné vědomosti a v rámci jeho výchovy na něj občas nahlížela očima pedagožky. Snažila se o to, aby Matěj měl šanci mít vše, na co jen pomyslí, protože mu chtěla umožnit získat pocit jistoty a zázemí.

Do první třídy Matěj šel v regulérním věku sedmi let, 1. 9. 2001 a tuto změnu prostředí zvládl tak, jako většina dětí jeho věku. Mezi ostatními dětmi nebyl výrazný,

ale dokázal si plnit vše stanovené. Celkově byl hodně upovídaný a snaživý. Jak se Matěj rozvíjel a rostl, bylo na něm znát, že je jiný. Jeho široké čelo a plné rty byly rozeznatelné už na první pohled.

V šesté třídě základní školy, ve chvíli, kdy Matějovi bylo dvanáct roků, tedy v roce 2006, se účastnil školní soutěže v recitaci a po jejím skončení měl jít, tak jako každý den, sám domů. Při cestě zpět k domovu narazil na skupinku třech kluků z vyššího ročníku stejnojmenné základní školy. Ti si jej začali dobírat kvůli jeho barvě pleti a jeden z nich mu i sprostě nadával. Matějovi se nepovedlo vyhnout se jim. Chlapci ho zbili a vzali mu tašku se školními věcmi a její obsah vysypali do nedaleké popelnice. Pak se za hlasitého smíchu ztratili v přilehlých ulicích. Matěj zvládl posbírat rozházené věci a neupravený se vrátil domů.

Když se potkal se svými adoptivními rodiči, matka byla vyděšená, co se mu stalo, a chlapec vše vypověděl. Poté si o celé věci společně dlouho povídali a rodiče se snažili svému adoptivnímu synovi dát rady jakým způsobem se starat sám o sebe. I když Matěj svým rodičům vše sdělil, tak se rozhodl, že nikomu dalšímu vše říkat už nebude, protože se v něm probudila touha pomstít se. O těchto myšlenkách také nikoho neinformoval a vše tak dusil v sobě.

Během následujícího měsíce se chlapec začal zhoršovat školní prospěch a začal být také vůči svým adoptivním rodičům vzdorovitý do té míry, že s ním matka dne 13. 11. 2006 navštívila pedagogicko-psychologickou poradnu v Praze. Zde byl s Matějem proveden pohovor, aby se ukázalo, že někdejší incident se třemi žáky vyššího ročníku má ještě pokračování. Matěj nepřímo potvrdil, že je obětí šikany ze strany trojce starších spolužáků. Jeden z nich po něm vyžaduje svačiny a občas dokonce i menší finanční obnosy, které Matěj získává od svých rodičů každý měsíc ve formě kapesného.

Zjištěná skutečnost byla řešena na pedagogické radě 1. 12. 2006, Matějovi základní školy a ve výsledku bylo rozhodnuto, že skupinka třech chlapců ze staršího ročníku obdrží snížený stupeň z chování a Matějovi se omluví. Tak se nakonec i stalo, nicméně v Matějovi omluva všech tří aktérů nezanechala žádnou odezvu a jeho psychický stav zůstával neměnný. Stále v koutku duše lpěl na pomstě, kterou navenek však velmi odsuzoval a když viděl bezpráví, dokázal se zastat slabších či méně zdatných spolužáků. Ve škole dále podával střídavé výkony a vše záviselo na jeho aktuální náladě.

V červnu 2009 úspěšně ukončil základní školu a také vykonal přijímací řízení na soukromou střední školu cestovního ruchu, kam v září 2009 nastoupil. Předtím však Matějovi nastaly prázdniny. Stále byl v kontaktu s pár kamarády ze základní školy a s těmi se setkával i během prázdnin po skončení základní školy. V rámci víkendových výletů o letních prázdninách poprvé okusil alkohol a cigarety. Při opakovaných výletech do přírody s partou kamarádů se k tomu přidalo experimentální užívání marihuany, kterou donesl s sebou jeden z Matějových kamarádů. Při prvním požití byl Matěj nejprve zmatený, vše se mu zdálo velmi snadné a v ničem neviděl problém. Současně se vytratily jeho obavy z opětovného setkání s trojicí chlapců.

Jeho obavy se nakonec nepotvrdily a 1. 9. 2009 zasedl do středoškolských lavic zmíněné školy. V té době sám tajně experimentoval s marihuanou, protože se po jejím požití cítil uvolněný. Postupem času dával stále více přednost této droze a jeho chování začalo vykazovat známky závislosti. Došlo to tak daleko, že marihuanu začal pěstovat ve větším množství a tajně distribuovat po škole. Současně rostla také jeho školní absence. Když se na vše přišlo ve chvíli, kdy si Matěj spolu s dalším kamarádem balil jointa před branami školy, byla už jeho absence tak vysoká, že nepomohla ani konzultace s jeho adoptivními rodiči. Na konkrétní schůzce realizované v pololetí školního roku 2009/2010 třídní učitelka rodičům sdělovala, že si chlapec neplní své povinnosti tak, jak by měl, a že většinu času tráví mimo školu.

Matějova situace gradovala do té míry, že první ročník soukromé střední školy nedokončil, odmítl se jakkoliv podílet na chodu domácnosti a zároveň rezolutně si odmítal najít jakýkoliv druh práce či brigády.

Po incidentu ve škole rodinu opět kontaktoval orgán sociálně-právní ochrany dítěte, který lpěl na prošetření poměrů mladistvého Matěj. Jak se ukázalo, tak chlapec tajně své osobní věci rozprodával a vyměňoval je s kamarády za účelem zisku peněžních prostředků na marihuanu. Současně vyšlo najevo, že Matěj již více než jeden a půl měsíce osobně nabízí marihuanu napříč třídám druhého stupně nejmenované základní škole v okrajové části Prahy.

Celá situace byla dále řešena trestním oznámením znějícím na Matějovo jméno s obviněním za prodej a přechovávání omamně-psychotropních látek. Okresní soud v Mělníku dne 16. 2. 2010 uložil Matějovi podmíněný trest ve výši jednoho roku s odkladem na dvě léta a současně rozhodl o uložení předběžného opatření ve výchově.

Důvodem uložení předběžného opatření byl nízký věk mladistvého spolu s účinnou lítostí, kterou při soudním jednání projevil. Předběžné opatření nabylo právní moci 25. 2. 2010 a Matěj byl umístěn do školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v Praze. Zařízení bylo určeno chlapcům ve věku patnáct až osmnáct roků.

Do zařízení chlapce přivedl jeho adoptivní otec se slovy, že chce dát svému dítěti další (poslední) šanci. Matěj působil ze začátku ustrašeně a moc nemluvil. Otec se snažil spolupracovat s odborným personálem a téměř každou větu ve stresu několikrát opakoval. Některé z nich ani nedokončil. Matěj stále zarytě seděl v židli a očima těkal po místnosti.

Při předávání jeho osobních věcí pracovníkovi zařízení došlo k mírné slovní potyčce mezi Matějem a jeho adoptivním otcem. Předmětem sporu byl mobilní telefon, který měl chlapec ukrytý ve vnitřní kapse své zimní bundy a odmítal jej vydat zpět svému. Při otcově otázce zda má u sebe Matěj i mobilní telefon, odpověděl, že ne a otec si jeho tvrzení na místě ověřil tak, že na synův mobil zavolal. Ve chvíli kdy chlapci začala zvonit kapsa, tak zrudnul a notnou chvíli nepromluvil. Dokonce při otcově snaze mobil získat jej pevně držel v dlani, na otce zvyšoval hlas a nechtěl mu mobil vydat. Nakonec se uklidnil a na přátelské doporučení přítomného vychovatele, mobil svému otci bez řeči vydal. Poté, co odešel ze zařízení i jeho otec, tak Matěj vyjmul z úst i stříbrný řetízek, který měl být, dle jeho slov, dárkem od přítelkyně a dotazoval se, zda by jej mohl mít po dobu pobytu u sebe.

Matějův pobyt provázely střídavé úspěchy a neúspěchy. Kromě jiného se dvakrát za dobu pobytu dopustil útěku, při němž vždy požil marihuanu spolu s alkoholem. Zpět do školského zařízení byl dopraven policejní hlídkou, která chlapce zadržela ve večerních hodinách v ulicích Prahy, kde se toulal bez cíle. Zákonnou možnost k návštěvě rodičů využil pouze jednou a i tehdy podlehl vábení marihuany. Rodiče chlapce přivedly zpět do školského zařízení se slovy, že už ho doma nechtějí a po zralé úvaze dospěly k názoru, že kontaktují opět orgán sociálně-právní ochrany dítěte s prosbou o pomoc.

Kurátor pro mládež navštívil chlapce přímo ve školském zařízení a provedl s ním pohovor, aby si ujasnil momentální chlapcovu motivaci. Ukázalo se, že Matěj lpí nejen na kontaktu s rodinou, ale ještě více na kontaktu s vlastní přítelkyní, která, jak uvedl kurátorovi, má nyní obtíže.

Dva dny po návštěvě kurátora, chlapec opět utekl, tentokrát za svou dívkou na Prahu 3, kde byl týden nato ve večerních hodinách zadržen Policií a zpětně převezen do školského zařízení. V té chvíli již běžela lhůta pro nabytí právní moci dalšího rozhodnutí soudu. Ten uložil Matějovi ústavní výchovu do dovršení dospělosti.

Chlapec byl tedy umístěn do školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy na základě rozhodnutí Okresního soudu v Mělníku ze dne 29. 3. 2010. Se svou adoptivní rodinou byl v kontaktu písemnou a telefonní formou takřka každý den. Během pobytu projevil zájem o pokračování ve studiu, proto bylo rozhodnuto dne 4. 5. 2010 pedagogickou radou zařízení o jeho přemístění do výchovného ústavu v německém pohraničí, kde měl Matěj možnost navštěvovat učební obor nábytkář, který dokončil.

Po dovršení dospělosti přešel v rámci projektu, realizovaného pod záštitou pomoc sociálně vyloučeným, do domu na půli cesty, kde byl po dobu jednoho roku uživatelem tréninkového sociálního bydlení. Během té doby se učil jednat samostatně a svědomitě s tím, že jeho snažení přineslo výsledek. Získal práci v nedaleké nábytkářské firmě, u které se dále zdokonaloval.

Ve svých devatenácti letech se rozhodl najít svou biologickou matku. Kontaktoval proto Policii s prosbou o pomoc. Při pátrání vyšlo najevo, že Matějova matka propadla drogám a své závislosti podlehla v době, kdy jejímu synovi bylo čtrnáct roků, a dokončoval osmý ročník základní školy.

Po necelých dvou letech od ukončení ústavní výchovy napsal děkovaný dopis adresovaný řediteli zmíněného školského zařízení. V něm uvedl, že si váží všeho, co mohl zjišťovat v době, kdy byl klientem zmíněného zařízení, že si uvědomuje chyby, které dělal a že se již polepšil. Současně uvedl, že reálně uvažuje o možnosti jít studovat vysokou školu.

Závěrem dodal, že spolu se svou přítelkyní, která na něj celou tu dobu vydržela čekat, čekají přírůstek do rodiny.

SHRnutí PRAKTICKÉ ČÁSTI

Zmíněné příběhy chlapců, kteří v rámci svého počínání strávili část života za zdi školského zařízení, jsou často na první pohled laické veřejnosti vesměs podobné.

Dnešní média jsou plná nejrůznějších sociálně obtížných případů, které hovoří o příbězích mladistvých chlapců či dívek, popř. úplně malých dětí, tudíž každý člověk dnešní společnosti pak po vstřebání těchto informací z medií může dojít k subjektivnímu závěru, který pak generalizuje na všechny adolescenty, jež se v jeho blízkosti vyskytují. Objektivně nutno dodat, že často jsou tyto názory navenek prezentovány s nádechem jistého opovržení a despektu vůči morálce a celkovému chování současné mládeže. Nutno však uvést některé konkrétní ohledy na pravou míru.

V souladu s cílem této práce je vhodné uvedené kasuistiky blíže analyzovat z hlediska verifikace či falzifikace stanovených hypotéz. Jelikož předmětem tohoto shrnutí je komplexní pohled na uvedené kasuistiky, spolu se stanovením vzájemných similarit, tudíž bude subjektivnímu názoru autora na celou problematiku věnován prostor v celkovém závěru diplomové práce.

Pět příběhů mladistvých může do jisté míry oslovovat každého člověka, který se někdy setkal s obtížnou životní situací. Stejně tak může těchto pět příběhů dovést k zamyšlení i člověka, žijícího v úplné a harmonické rodině.

Pravdou zůstává fakt, že uvedené informace mají zdánlivě mnoho společného.

V pěti rodin, které měli z různých důvodů se svými dětmi výchovné, i studijní problémy je možné tušit společné momenty, které lze označit za počátek problémů ve výchově celkově. U Jonáše, Pavla, Michala, Martina i Matěje lze hovořit o momentu ztráty zákonného zástupce ve smyslu absence konkrétní role.

U Jonáše došlo k absenci otcovské, potažmo mužské, autority vlivem pochybností jeho otce o sobě samém. Jonášův otec, patrně pod tíhou vlastního svědomí a určité sociální neschopnosti podílet se svým přičiněním na chodu společnosti, dospěl k závěru, že snadnější cestou o nalezení příčin vlastního neúspěchu bude dobrodružství spojené s konzumací alkoholu. Nejenže při požití zažíval stavy jistého uvolnění a mohl tak částečně ulevit mužskému egu, ale také zjišťoval, že ve chvíli pohrouženého stavu dokáže o svých pracovních i osobních problémech „upřímněji“ hovořit. Neměnným

faktem však zůstává přímá úměra vztahu požitého alkoholu a subjektivních priorit konkrétního člověka.

Ve výsledku se žebříček Jonášova otce přeměnil natolik, že jeho manželka se rozhodla vymezit mu jasné hranice. Jeho žena, puzená odpovědností mateřské role, stála o vytvoření harmonického prostředí a neváhala se vymezit právě ve chvíli, kdy naznala, že je všeho příliš. Dalo by se tedy tvrdit, že Jonášova matka stála o zázemí a jistotu, kterou z chování svého partnera vůbec nevnímala, a proto dospěla k závěru, že bude pro Jonáše bezpečnější, aby si oba rodiče šli vlastní cestou.

Situaci rozvodu v Jonášově příběhu lze vnímat jako zásadní z hlediska rovnováhy vztahového působení mužské a ženské energie. Ve chvíli, kdy byl Jonášův otec, rádoby přinucen, podepsat žádost o rozvod, tak se v životě malého chlapce udála zásadní změna. Jako tehdy skoro šestiletý kluk „ztratil“ otce a tím i do jisté míry povědomí o tom, jakou kvalitu nabízí svět mužů. Pozbyl tím možnost diskutovat se svým otcem o prvních momentech, setkáních a obtížích spojených s dívkami, stejně tak jako diskuse o společných zájmech či koníčcích neřkuli pomoc při výběru střední školy až po obyčejné sdílení mužského světa, jeho tajů, zákonitostí i úskalí. Zásadním prvkem, který se díky rozvodu z Jonášova světa mohl do jisté míry vytratit, byl vzor mužského postoje k realitě každodenního života.

V příběhu malého Pavla, trpícího cystickou fibrózou lze také spatřit podobný model. Otec malého chlapce, pracující v truhlářské firmě, se snaží rodinu zabezpečit, jak nejlépe dovede a díky obtížné situaci svého zaměstnavatele je donucen trávit v práci více času, na úkor podpory své těhotné a porodu očekávající manželky.

Z odborné literatury je známo, že období spojené s dovršením těhotenství i porodem samotným, je u žen provázeno nejrůznějšími změnami emočního vnímání a do jisté míry je na jejich manžele kladeno očekávání, že budou svým ženám v těchto těžších i když radostných chvílkách, oporami. Přestože je muž v mnohých situacích v těhotenství své ženy naprosto bezradný, tak již pouhá jeho přítomnost v obtížných chvílích je přínosem a může být zdrojem energie k dalšímu kroku z patové situace.

U Pavlíkova příběhu lze tušit, skrytý neverbalizovaný zájem vlastního otce na tom, aby se jeho synovi dařilo nejen zdravotně, ale také sociálně. Tato nevyřčená touha vede většinu rodičů do situací, ze kterých se snaží získat co nejvíce, jak hmotně, tak i nehmotně. Otec, tvrdě pracující se snaží svou rodinu zabezpečit tak, aby nijak

nestrádala. Ukáže-li se, že je tomu naopak, může pak u muže, plněním roli živitele rodiny, dojít k nástupu osobnostní krize a pochyb o vlastní osobě, tak jako tomu bylo v prvním příběhu nezletilého Jonáše.

Ve třetím příběhu malého Michala opět dochází ke ztrátě mužského vzoru a opět je ve hře alkohol. Michalův otec, i když svědomitý a těžce pracující, je pouze člověkem majícím své slabší a silnější stránky. Za svého syna by položil život, jestliže by věděl, že jej tím zachrání, proto vše dělal, jak nejlépe dovedl.

Vztah obou manželů byl velmi silný a oba si vzájemně byli oporou, i když jeden byl schopen do jisté míry tolerovat slabosti toho druhého. Je možné tedy předpokládat, že i tento vztah pracoval na bázi vzájemných kompromisů, tak jako valná většina současných manželských svazků.

Stejně jako v předchozích příbězích i zde hraje roli ztráta zákonného zástupce, ve smyslu oné absence sociální role. Kromě jiného se do Michalovy výchovy promítá existence fyzického napadení matky jejím manželem. Ona žije dlouhodobě ve strachu o život svůj a svého syna. Přemíra obou forem násilí pak může vytvářet v matčině osobnosti nevratné změny způsobující touhu chránit své dítě za každou cenu před vším, co by pro něj mohlo být ohrožující, tak jak tomu bylo právě v Michalově případě. Nevědomky tak dochází k sociální invalidizaci konkrétního, rozvíjejícího se člověka a ve výsledku k jeho neschopnosti zdárně čelit nástrahám a výzvám každodenního života.

Dalším důležitým momentem, společným i pro předchozí příběhy je moment saturace lidských potřeb. Avšak je nutno říct, že vlastní saturace lidských potřeb je realizovaná vždy s ohledem na konkrétní situaci a podmínky. Sociolog Maslow sestavil tzv. pyramidu potřeb, které jsou pro člověka v životě důležité. V duchu této práce lze upozornit na potřebu sdílení, bezpečí a také potřebu lásky, kterou si Michalova matka naplňovala ve chvíli vzniku nové známosti s lékařem břeclavské nemocnice. Emočně zraněná předchozím vztahem, současně puzená touhou po harmonické rodině, svému synovi představuje nového muže, který má být pro Michala náhrada za otce.

Prvním argumentem pro, je absence fyzického i psychického násilí, které bylo na Michalově matce páčeno předchozím partnerem.

Proti však může být do jisté míry Michalův vnitřní boj s akceptací či odmítnutím nového muže v životě své matky. Michal, v době, kdy potřebuje pro svůj vývoj jasné hranice a vzory, pak hledá inspiraci v závadové skupině mladistvých, kde po čase

nalézá tolik hledané uznání, respekt a zároveň toleranci i sdílení všeho, co žije. Nepřipadá mu proto, že by svým chováním měl budit veřejnou nevoli a do jisté míry vnímá své jednání jako oprávněné.

Také Martinův příběh má co říci k současné situaci mladistvých. Problémy a situace, zmíněné v jeho životě, jsou pro mnohé obyvatele sociálních bytů či ubytoven větších měst každodenní realitou. Stejně tak jako v předchozích případech se v jeho životě objevuje zásadní situace spojená s vztahovými neshodami jeho rodičů a následně úmrtím zákonného zástupce.

Dalším krokem spojeným s emočním pobouřením malého chlapce je jeho svěření do péče pěstounů a tím přerušeni, i tak obtížně fungující vazby, mezi ním a jeho rodiči. Každá změna se na chování dítěte i jeho fyzickém vývoji může projevit, někdy i zanechat jisté následky. Je tedy možné tušit, že přerušená vazba malého Martina k oběma rodičům vedla v jeho pozdějším věku k touze po uvědomění si „vlastního já“ a do jisté míry k vymezení se vůči okolnímu prostředí.

Poslední příběh popisuje malého Matěje, který je ihned po svém narození odloučen od biologické matky, která jej odloží do babyboxu. Již v té chvíli dochází k emočnímu zranění malého novorozence, protože je vystaven drsné realitě okolního světa a nemá pocit jistoty i zázemí, tak jak by to zažíval s vlastní matkou. Následným momentem, který nevědomě dítě ovlivňuje, bylo svěření Matěje do adoptivní péče manželského páru z Neratovic.

Z hlediska absence konkrétní role můžeme hovořit o absenci biologické matky, která patrně nucená dalšími okolnostmi, odložila chlapce do babyboxu.

Dalším momentem je fenomén oběti šikany, kterou byl Matěj pro tři spolužáky z vyššího ročníku a následné přetrvávání šikany jako takové. Kolář¹⁰⁹ ve svých publikacích uvádí, že oběti této formy sociálně-patologického chování v dospělosti trpí nejrůznějšími druhy přidružených poruch. I v Matějově případě tak došlo nejen k narušení psychické odolnosti, ale také k nedůvěře ve vlastní konání.

Pro všechny uvedené příběhy lze uvést v zásadě dva největší společné jmenovatele.

Prvním z nich je výše uvedený fenomén absence konkrétního zákonného zástupce a druhým fenoménem je dnes často skloňovaný alkoholismus.

¹⁰⁹ Kolář M.: Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001

Samozřejmě je nutné uvést, že nelze na základě těchto pěti příběhů generalizovat seznam faktorů způsobujících problémové chování mladistvých chlapců, ale je možné současně předpokládat, že souvislost mezi absencí konkrétní sociální role, v tomto případě role zákonného zástupce, může vést k posunu vnímání a touze objevovat okolní svět a jeho zákonitosti prostřednictvím vlastní, často nepříjemné, zkušenosti.

Problém alkoholismu je v současné společnosti dost diskutovaný a existuje řada publikací, které nabízejí pomoc. Existenci alkoholu v rodinách problémových mladistvých lze do jisté míry, subjektivně, vnímat jako zátku, která po svém otevření, uvolní kumulované napětí. Samozřejmě nelze existenci alkoholu omlouvat a vše by mělo být v rámci pravidel a zvyklostí. Z hlediska běžné zkušenosti se ukazuje, že alkohol je v rodinách problémových mladistvých přidruženým pomocným katalyzátorem a zároveň aditivem existujícího rodinného napětí.

Subjektivně očima zaměstnance školského zařízení, pracujícího s problémovými mladistvými, je nutné říci, že se každodenně setkáváme s podobnými příběhy, které nás určitým způsobem ovlivňují a formují naše vnímání.

Problém nastane ve chvíli, kdy se pracovní nasazení, realizované za zdi školského zařízení, přenáší i do každodenního života. Tam je pak třeba najít pomoc a od celé oblasti podstoupit s vědomím nezaujatého pohledu i přístupu k životu. Že je to nelehký úkol, se přesvědčujeme všichni každodenně v rámci svých profesí.

Stojí tedy za úvahu, zda nejprve nezačít u sebe než hodnotit okolí a zříkat se tím odpovědnosti, která nám tak jako tak náleží, právě proto, že jsme součástí celku zvaného lidská společnost, podléháme jeho pravidlům, konvencím a rituálům.

ZÁVĚR

Transformace institucionální výchovy v České Republice se zdá být velkou výzvou nynější společnosti v otázkách jisté profesionalizace a poskytování služeb v oblasti náhradní péče.

Celý proces zahrnuje kooperaci mnoha institucí a organizací a v této chvíli je procesem neukončeným. Neustále probíhají nejrůznější přípravy metodických materiálů, zabývajících se zvýšením celkové efektivity péče o ohrožené děti a mládež.

Státní aparát, v jehož čele jedná kompetentní Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, má za cíl do jisté míry zajistit proaktivitu rodin v rovině primární prevence vzniku sociálně-patologických jevů, které mohou být jednou z příčin umístění dětí a mladistvých do institucionální péče.

Téma této diplomové práce s názvem „ *Pěstounská péče jako součást transformace institucionální výchovy* „ bylo prvotně autorovou subjektivní reakcí na myšlenku a zájem o podrobnosti a novinky současné úlohy pěstounské péče v celém procesu transformace institucionální výchovy. Současně je ale nutné uvést, že koncepce transformace institucionální výchovy byla prvotně určena ke snížení počtu novorozeneckých dětí, kojenců a dětí do tří let věku, které jsou umístěny v institucionální péči. Péče a výchova dítěte, je oblastí, kterou je nutné neustále zdokonalovat a adaptovat vzhledem k věku příslušného dítěte, protože každé životní období vyžaduje od osoby vychovávaného jistý nadhled v otázkách výběru, aplikace a vhodnosti použití konkrétní výchovné metody či postupu.

V té souvislosti je nutné upozornit na potenciální možnost svěření mladistvého delikventa do pěstounské péče právě v kontextu celého procesu transformace institucionální výchovy.

Jelikož se sám autor setkává s institucionální péčí o mladistvé delikventy v rámci svého povolání, byl aspekt pěstounské péče vložen do specifického prostředí školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Subjektivně vnímaná emoční labilita spolu s projevenou tendencí k recidivě sociálně-patologických forem chování těchto mladistvých a do jisté míry touha po hledání odpovědí na důležité životní otázky, dovedla autora k zásadní myšlence o vhodnosti svěření těchto mladistvých do pěstounské péče.

V rámci celé diplomové práce se autor se zmíněnou myšlenkou příliš neztotožňuje a prostřednictvím konkrétních pohledů nabízí prostor k diskusi o celé problematice. Neustále je však autorem kladen velký důraz na rizikovost svěřeni mladistvých do pěstounské péče, právě v souvislosti s tendencí k recidivě sociálně-patologického chování.

Stanovený výzkumný problém rizikovosti svěřeni delikventních mladistvých do pěstounské péče je analyzován jak v teoretické části práce, tak zejména v praktické části prostřednictvím pěti příběhů mladistvých chlapců, kteří se ocitli na část svého života v institucionální péči konkrétního školského zařízení.

Hypotéza, vycházející z přesvědčení, že svěřením delikventního mladistvého do pěstounské péče může následně vzniknout širší pole pro vznik recidivního chování konkrétního mladistvého, byla verifikována právě na základě konkrétních příběhů mladistvých, uvedených v praktické části této práce.

Cíl práce popsat současný stav institucionální péče v České Republice, kvalitativně i kvantitativně, byl autorem naplněn uvedením informací o realizovaných legislativních změnách v souvislosti s procesem transformace institucionální výchovy.

Tento cíl je současně doplněn subjektivním postojem autora ke konkrétním legislativním změnám.

V širším kontextu celé problematiky transformace institucionální výchovy lze uvést, že počáteční úsilí vládních a nevládních organizací o zlepšení systému péče o ohrožené děti vyžaduje mnoho trpělivosti a ochoty vnímat i sebemenší nesrovnalosti či obtíže.

Vzhledem k faktu, že celý proces transformace je časově náročným, je tedy nutné současně dbát na plnění závazků stanovených příslušnými vládními orgány a napomáhat tak větší efektivitě vzájemné spolupráce nejen ve sféře vrcholného managementu a řízení jednotlivých institucí náhradní péče, ale zejména v primárních rovinách vzájemné spolupráce mezi institucemi a státem.

Tento fakt časové náročnosti klade na veškeré aktéry celého procesu transformace jistou odpovědnost ke svědomitému přístupu při plnění závazků a povinností. Dále je nutné upozornit, že zmíněná odpovědnost nese v sobě také tlak na jednotlivé představitele institucí, jež jsou součástí celého procesu.

Praktický přínos celé práce je možné tušit v subjektivně vnímaném názoru na proces transformace institucionální výchovy. Postřehy a myšlenky autora, čerpajícího, kromě odborných publikací, ze subjektivně nabytých zkušeností, mohou doplňovat komplexní pohled na celou problematiku.

Celá práce může být inspirací k podrobnější analýze péče o delikventní mládež, zejména v oblasti primární prevence, totiž práce s celým rodinným systémem delikventního mladistvého.

Konkrétním podnětem pro další zkoumání je možné označit personální zabezpečení případné detailnější analýzy péče o delikventní mládež a její obtíže s vlastní realizací v praxi.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- Adamus V.: *Mezinárodní dokumenty o lidských právech: anglicky a česky*. Praha: Linde a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2000. 495 s. ISBN 80-7201-221-5
- Emerich C.: *Co je člověk?: základy filozofické antropologie*. 2. vyd. Praha: ZVON, české katolické nakladatelství, 1996. 211 s. ISBN 80-7113-170-9
- Chromý J.: *Kriminalita páchaná na mládeži: aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2010. 240 s. ISBN 978-80-7201-825-3
- Kolář M.: *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X
- Koluchová J., Matějček Z., Bubleová V., Kovařík J., Benešová L.: *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3
- Koluchová J.: *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. 1. vyd. Praha: MPSV ČR, 1992. 139 s. ISBN 80-85529-01-7
- Kovařík J.: *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-957-7
- Langmeier J., Matějček Z.: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974
- Matějček Z.: *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8
- Matoušek O., Kroftová A.: *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- Matoušek O., Pazlarová H.: *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

- Murphy F. Robert: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 1.vyd. Praha: Slon, 1998. ISBN 80-85850-53-2
- Nesnídal J.: *Občanský zákoník I.: zákon č. 89/2012Sb. s komentářem*. Český Těšín: Poradce s.r.o., 2012. 320 s. ISBN 978-80-7365-336-1
- Nováčková J., Kopřiva P. Nevolová D., Kopřivová T.: *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Praha: Spirála, 2010. 288 s. ISBN 80-904030-0-0
- OnaDnes: *Časopis o ženách, jaké opravdu jsou*. 11. 2. 2013, č. 6, str. 16
- Ruppert F.: *Symbióza a autonomie: Traumata z narušeného systému rodinných vazeb*. Praha: Portál, 2011. 272 s. ISBN 80-262-0004-8
- Ruppert F.: *Trauma a rodinné konstelace: Duševní štěpení a jejich léčba*. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 80-7367-367-3
- Švancar Z., Burianová J.: *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. 1. vyd. Praha SPN, 1988. ISBN 14-363-88
- Tomášek J.: *Úvod do kriminologie*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. 216 s. ISBN 80-247-2982-4
- Týden, zpravodajský týdeník, ročník XIX, 27. 8. 2012, 35/2012, str. 28
- Vágnerová, M.: *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8
- Vágnerová M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese, Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-802-3

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- Davies P., Francis P., Greer Ch.: *Victims, Crime and Society*. London, Cromwell Press, Trowbridge, Wiltshire. 2007. 292 s. ISBN 978-1-4129-0759-0, ISBN 978-1-4129-0760-6
- *Doporučení Rec(2005)5 Výboru ministrů členským státům ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních (přijaté Výborem ministrů 16. března 2005 na 919. zasedání náměstků ministrů)*, dostupné: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2041>
- Vyjádření Komise práv dítěte OSN - *UN Committee on the Rights of the Child (CRC), UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: Czech Republic, 18 March 2003, CRC/C/15/Add.201*, dostupné: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f25962b4.html>

Seznam použitých internetových zdrojů

- *Praktické školy ministerstvo rušit nebude. Neexistují* [online] Článek k otázce rušení praktických škol [cit. 27.11.2012]. Dostupný z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=763669>
- *Asociace náhradní výchovy* [online] Webové stránky organizace podporující efektivitu náhradní výchovy v České Republice. [27.2.13, 01:56]. Dostupný z WWW: <http://www.asociacenahradnivychovy.cz/index.htm> a dále <http://www.asociacenahradnivychovy.cz/word/333.pdf> a dále [27.2.13, 02:03]. Dostupný z WWW: <http://www.anv.skolniweb.cz/index.php?menu=4&rid=141> a dále *Informace, podané Asociací náhradní výchovy, o celém procesu transformace institucionální výchovy* [27.2.13, 02:48]. Dostupný z WWW: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2157&PHPSESSID=8f819ad3035fe727e0c74ff3cb8bc6f7>
- *Asociace speciálních pedagogů České Republiky* [online] Webové stránky organizace podporující speciální školství v České Republice [27.2.13, 02:10].

Dostupný z WWW: <<http://www.aspcr.cz/asociace-specialnich-pedagogu-ceske-republiky/asociace.html>>

a dále [27.2.13, 02:14]. Dostupný z WWW:

<http://www.aspcr.cz/sites/default/files/strategie-2011-2015_2.pdf>

- Článek 10 Listiny Základních práv a svobod [online] Text příslušného Článku 10 [27.2.13, 04:35]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

- Český statistický úřad [online]. Oficiální webové stránky organizace monitorující demografické a jiné změny české společnosti. [27.2.13, 04:40].

Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4008-11>>

- Dr. Franz Ruppert [online] Oficiální webové stránky renomovaného německého diplomovaného psychologa a psychoterapeuta. [27.2.13, 01:00]. Dostupný na WWW:

<<http://www.franz-ruppert.de/>> a dále odkaz na jeho dílo *Symbióza a*

autonomie: Traumata z narušeného systému rodinných vazeb. [27.2.13, 01:15].

Dostupný z WWW: <<http://obchod.portal.cz/produkt/symbioza-a-autonomie/>> a dále

odkaz na další jeho dílo *Trauma a rodinné konstelace: Duševní štěpení a jejich léčba* [27.2.13, 01:20]. Dostupný z WWW: <<http://obchod.portal.cz/produkt/trauma-a-rodinne-konstelace/>>

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky [online] Informace o konkrétní podobě institucionální výchovy, její náplni a celkovém procesu transformace. [27.2.13, 12:20]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/institucionalni-vychova>> a dále Novela Školského zákona [online]

[27.2.13, 12:10]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/19446>>

- Ministerstvo práce a sociálních věcí České Republiky [online] Oficiální stránky o náhradní rodinné péči. [27.2.13, 12:40]. Dostupný z WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci.pdf> a

dále Konkrétní článek náhradní rodinné péče. [27.2.13, 12:35]. Dostupný z WWW:

<<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>>

- Prostějovský večerník [online] Internetová verze Prostějovského večerníku – článek s tematikou náhradní rodinné péče a institucionální péče. [28.2.13, 17:50]. Dostupný z

WWW: <<http://www.vecernikpv.cz/co-se-stalo/zpravodajstvi/1160-beznohy-psychoopat-skoncil-na-ulici>> a dále Zpravodajská reportáž pořadu *Na Vlastní oči* [28.2.13, 17:30]

Dostupný z WWW: < <http://tn.nova.cz/zpravy/tv-archiv/na-vlastni-oci/na-vlastni-oci-ksefty-s-hmotnymi-rezervami-statu.html> (od 26:23 do konce)

- *Respektovat a být respektován* [online] Odkaz na konkrétní publikaci manželů

Kopřivových [27.2.13, 11:55]. Dostupný z WWW:

<<http://www.knihcentrum.cz/respektovat-a-byt-respektovan/d-96688/?gclid=COFLhuT2ybUCFcJZ3god9UoA8Q>>

- *Sdružení SOS dětských vesniček* [online] Informace zmíněného sdružení k otázkám pěstounské péče a jejich typům [27.2.13, 02:10]. Dostupný z WWW: < <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/032/003699.pdf>> a dále [27.2.13, 02:15]. Dostupný z WWW:

<<http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/032/003705.pdf>> a dále [27.2.13, 05:00].

Dostupný z WWW: <<http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/032/003703.pdf>> a dále

[27.2.13, 05:10]. Dostupný z WWW: < <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/038/004329.pdf>> a dále [27.2.13, 05:15]. Dostupný z WWW:

<<http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/032/003736.pdf>>

<<http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/032/003736.pdf>>

- *Slovník cizích slov* [online] [28.2.13,15:40] vysvětlení konkrétních slov: *enuréza, individualismus, integrita, konformita, sociálně-patologické chování, sociální status*.

Dostupný z WWW: <[http://slovník-cizich-](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=enur%E9za)

[slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=enur%E9za](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=enur%E9za)> a dále

[28.2.13,15:45] Dostupný z WWW: <[http://slovník-cizich-](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/individualizmus-individualismus)

[slov.abz.cz/web.php/slovo/individualizmus-individualismus](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/individualizmus-individualismus)> A dále [28.2.13,15:42]

Dostupný z WWW: <[http://slovník-cizich-](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/integrita)

[slov.abz.cz/web.php/slovo/integrita](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/integrita)> a dále [28.2.13,15:45] Dostupný z WWW: < [http://slovník-cizich-](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/konformita)

[slov.abz.cz/web.php/slovo/konformita](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/konformita)> a dále [28.2.13, 15:15] Dostupný z WWW: < [http://slovník-cizich-](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-status)

[slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-status](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-status)> a dále [28.2.13, 15:10]

Dostupný z WWW: < [http://slovník-cizich-](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-chovani)

[slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-chovani](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-chovani)>

- *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí* [online] Text novely příslušného zákona

[27.2.13, 02:36]. Dostupný z WWW: <http://www.anrcr.cz/sites/default/files/Text_novely_zakona.pdf> a dále [27.2.13,

03:11]. Dostupný z WWW: <<http://zakony-online.cz/?s149&q149=all>> a dále [27.2.13,

04:10]. a

dále [27.2.13, 01:45]. Dostupný z WWW:

<<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=564&CT1=0>> a dále *Důvodová zpráva k novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí* [online] Text, týkající se

pěstounské péče. [27.2.13, 04:15]. Dostupný z WWW: <<http://www.pestounska-pece.cz/content/duvodova-zprava-k-novele-zakona-35999-sb-o-socialne-pravni-ochrane-deti>> a dále *Text zákona o sociálně-právní ochraně dětí, vydaný Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR* [online] [27.2.13, 12:05]. Dostupný z WWW:

<<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=359&r=1999>> a dále *Zákon č.401/2012Sb., kterým se mění Zákon o sociálně-právní ochraně dětí* [online] Text úpravy zmíněného zákona. [27.2.13,12:10] Dostupný z WWW:

<<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=401&r=2012>>

- *Zákon o sociálních službách* [online] Text příslušného zákona [27.2.13, 02:57]

Dostupný z WWW:

<http://www.nrzp.cz/dokumenty/Zakon_o_socialnich_sluzbach.pdf>

- *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže* [online] Text příslušného zákona [27.2.13, 03:04]. Dostupný z WWW: <<http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/trestne-ciny-paragrafy/zakon-o-soudnictvi-ve-vecech-mladeze-text-zakona>>

- *Zákon o ústavní výchově a ochranné výchově* [online] Text příslušného zákona [27.2.13, 03:08]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-o-vykonu-ustavni-vychovy>> a dále [27.2.13, 09:05] *Text novely zákona o ústavní výchově*. Dostupný z WWW: <<http://www.atre.cz/zakony/page0315.htm>> a dále dostupný z WWW: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/PKsb133_05.pdf>

- *Zákon o rodině* [online] Text příslušného zákona [27.2.13, 3:55]. Dostupný z WWW: <<http://zakony.kurzy.cz/94-1963-zakon-o-rodine/>>

- *Zákon č.89/2012Sb. Občanský zákoník, část II.* [online] Text příslušného zákona [27.2.13, 4:00]. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>> a dále [27.2.13, 4:01]. *Internetový článek k Občanskému zákoníku*. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/novy-obcansky-zakonik-prikaze-detem-poslouchat-sve-rodice-paa/domaci.aspx?c=A111014_191008_domaci_abr> a dále [27.2.13, 04:20] *Text legislativního dokumentu*. Dostupný z WWW: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/sb0033-2012.pdf>>

- *Zákon o státní sociální podpoře* [online] Text konkrétního zákona č. 117/1995Sb. [27.2.13, 4:50]. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonycr.cz/seznamy/117-1995-sb-zakon-o-statni-socialni-podpore.html>>

- *Wikipedie – Maslowova pyramida potřeb* [online] internetová encyklopedie. [28.2.13,17:20]. Dostupná z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida>

Seznam ostatních zdrojů

- Sborník ke konferenci „*Děti mezi ústavní výchovou a rodinou*“, konané ve dnech 8. – 9. 11. 2007 v Praze [online] Tiskový materiál z konference [27.2.13] Dostupný z WWW:

<<http://www.clovekhledacloveka.cz/res/data/000240.pdf>>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jakub Hroch

Obor: SPPGO

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Pěstounská péče jako součást transformace institucionální výchovy

Rok: 2012/2013

Počet stran textu bez příloh: 80

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 22

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 51

Počet ostatních zdrojů: 1

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. David Elischer, PhD.